

Weer een vrouw: Politiek geweld tegen jonge vrouwelijke gemeenteraadsleden in Nederland

Kwalitatief onderzoek naar seksisme, en seksueel en psychologisch geweld in
de lokale Nederlandse politiek

Naam: Davy Friesen

Studentnummer: 1039350

E-mail: davy.friesen@uvh.nl

Masterthesis Burgerschap en Kwaliteit van Samenleven

Begeleider: Prof. Dr. Evelien Tonkens

Tweede lezer: Prof. Dr. Menno Hurenkamp

Thesiscoördinator: Margot Joris

Universiteit voor Humanistiek

25 augustus 2023

Woordental: 15313

Samenvatting

Zowel internationale als Nederlandse wetenschappelijke literatuur toont aan dat vrouwen in de politiek onevenredig veel en op andere manieren te maken krijgen met ongewenste benaderingen. Dit onderzoek gaat in op de ervaringen van jonge vrouwelijke gemeenteraadsleden met ongewenste benaderingen die bedoeld zijn hun rol als politiek ambtsdrager aan te tasten. Dit is dus politiek geweld. Uit de interviews die zijn afgenomen blijkt dat jonge vrouwelijke raadsleden voornamelijk door intern ongewenst gedrag last ervaren; het zijn dus voornamelijk mederaadsleden en andere professionele contacten die ervoor zorgen dat de democratische vrijheid van de raadsleden wordt aangetast. Zo voelen de geïnterviewden zich tijdens hun werk vaker gekleineerd, buitengesloten, en geïntimideerd en zijn zij ervan overtuigd dat dit gebeurt omdat zij vrouw en jong zijn. Hoewel uit de data blijkt dat extern politieke geweld, dat zich voornamelijk op sociale media manifesteert, ook een grote impact kan hebben, ligt de focus in de Nederlandse media en wetenschappelijke literatuur te weinig op intern politiek geweld.

Inhoudsopgave

Introductie	5
Theoretisch Kader.....	8
Politiek geweld	8
Geweld tegen vrouwen in de politiek.....	10
Semiotisch geweld en seksisme	11
Seksueel geweld en dehumanisering.....	13
Psychologisch geweld.....	15
Politiek geweld en de democratische stem van vrouwen	16
Discussie omtrent het begrip politiek geweld tegen vrouwen.....	17
Onderzoeksvraag	19
Methoden.....	21
De raadsleden en gemeenten	22
Betrouwbaarheid	23
Resultaten	24
Seksisme	24
Subtiel seksisme.....	25
Verholen seksisme	29
Onverholen seksisme	32
Seksueel geweld.....	33
Objectificatie en dehumanisering	33
Seksueel grensoverschrijdend gedrag	35
Seksuele intimidatie	36
Psychologisch geweld.....	37
Overstemmen.....	38
Buitensluiting	40
Intimidatie en bedreigingen van ‘buitenaf’	41
Ongemakkelijke werkcultuur	43
Conclusie.....	46
Intern politiek geweld: een blinde vlek?	46
De resultaten en de literatuur	47
Genderspecifiek politiek geweld en wetgeving	49
Limitaties onderzoek en aanbevelingen verder onderzoek	49

Aanbevelingen voor beleid	51
Bibliografie	52
Bijlagen	57
Bijlage 1: Toestemmingsformulier	57
Bijlage 2: Topiclijst interviews	62

Introductie

In een aflevering van het interview-programma ‘College Tour’ spraken de dochters van minister van Financiën Sigrid Kaag hun moeder toe. Zij lieten weten te vrezen voor het leven van hun moeder en dat zij hoopten dat de minister uit de politiek zou stappen. Dit deden zij in een context waarin hun moeder online veel wordt bedreigd en ook meermaals is geïntimideerd in de openbare ruimte en bij haar huis. In haar eigen woorden en die van veel van haar collega-politici, speelt Kaags vrouw-zijn een grote rol in de hoeveelheid en ernst van bedreigingen en intimidaties aan haar adres. Inmiddels heeft Kaag gezegd na de verkiezingen in november de politiek verlaten.

Het is een feit dat er in Nederland en andere landen een toename aan bedreigingen en intimidaties van politici is (Kleinfeld, 2021; Kolthoff et al., 2020). Waar in Nederland in 2014 nog 23% van de politieke ambtsdragers aangaf met bedreigingen en intimidaties te maken te krijgen, was dit in 2022 49% (BZK, 2014, 2022). Wat hierbij opvalt is dat vrouwelijke politici wereldwijd disproportioneel vaak slachtoffer zijn van genderspecifieke bedreigingen en intimidaties, vooral via online kanalen (Esposito & Zollo, 2021; Fuchs & Schäfer, 2021; Krook & Sanín, 2020; Piscopo, 2016; Southern & Harmer, 2019). Ook uit geweld richting vrouwelijke politici zich op andere wijzen dan geweld richting mannelijke politici; een Brits onderzoek onder parlamentskandidaten wees bijvoorbeeld uit dat, in de aanloop naar de verkiezingen in het Verenigd Koninkrijk in 2017, uitsluitend vrouwelijke kandidaten met seksuele intimidatie te maken kregen (Collignon & Rüdiger, 2020).

Onderzoek van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) laat zien dat er van de disproportionaliteit waarmee vrouwelijke politici worden bedreigd ook in Nederland sprake is. Vrouwelijke politieke ambtsdragers krijgen al enige tijd bijna tien procent meer te maken met verbaal geweld en bedreigingen/intimidaties dan hun mannelijke collega's (55% voor vrouwen tegenover 46% voor mannen) (BZK, 2020, 2022) en ongewenste online benaderingen van vrouwen in machtsposities zijn vaker seksueel van aard of gericht op uiterlijke kenmerken (8,7% bij vrouwen tegenover 1,4% bij mannen) (Janssen, Hogervorst, Denie, Slotboom & Malsch, 2022; van Veluwen, 2021). Janssen et al. (2022) identificeren in hun onderzoek enkele thema's in berichten over vrouwelijke politici, zoals twijfel aan hun competentie of opmerkingen over 'emotioneel' gedrag. Bij berichten aan

burgermeesters zijn uitingen als ‘domme koe’ of ‘oen’ tevens voor vrouwen gereserveerd, en zijn berichten aan mannelijke burgermeesters, in tegenstelling tot die aan vrouwelijke, meestal een reactie op een concreet incident of politieke keuze (Janssen et al., 2022). Men kan dus concluderen dat vrouwelijke politici in zowel kwantiteit als kwaliteit anders door burgers worden benaderd dan mannelijke politici.

Het probleem ligt echter niet allen bij uitingen van buiten, maar ook intern is er ongelijkheid waar te nemen. In Nederland hebben “vrouwelijke politieke ambtsdragers [...] bijna drie keer zo vaak te maken met intern ongewenst gedrag (20%) dan hun mannelijke collega’s (7%)” (BZK, 2022, p. 38). In 2020 was dit nog ‘maar’ twee keer zoveel (BZK, 2020). In de rapporten van de BZK wordt onder intern ongewenst gedrag vermeldt: “kwetsende of kleinerende opmerkingen, schelden, roddelen, iemand buitensluiten of ongelijk behandelen, bedreiging, (seksuele) intimidatie, fysieke agressie of vernieling van voorwerpen” (BZK, 2020, p. 40, 2022, p.38).

In combinatie met de verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke politieke ambtsdragers op het gebied van bedreigingen en intimidaties vormt de mate waarin vrouwen intern ongewenst gedrag ervaren een gevaar voor de democratie; buitenlands onderzoek toont namelijk aan dat deze factoren een negatief effect kunnen hebben op de democratische taak die een verkozen politicus moet kunnen vervullen (Bardall, Bjarnegård & Piscopo, 2020; Krook, 2017; Sanín, 2018; Sobieraj, 2018).

Dit gebeurt bijvoorbeeld doordat campagne voeren voor vrouwen lastiger gaat omdat het onevenredig veel bedreigingen op jonge vrouwelijke politici afroept; in het Verenigd Koninkrijk rapporteren jonge vrouwen dat zij angst ervaren door deze bedreiging, wat hen beperkt in het campagne voeren en dus schadelijk is voor hun (her)verkiezbaarheid (Collignon & Rüdiger, 2020). Deze bedreigingen zijn één van de manieren waarop de verkiezbaarheid van vrouwelijke politici wordt beperkt ten opzichte van die van mannelijke.

Een tweede manier waarop de verkiezbaarheid van vrouwelijke politici wordt beperkt is door seksistische opmerkingen en seksuele objectificatie. Uit een onderzoek in de Verenigde Staten bleek dat zelfs een milde seksuele objectificatie van een vrouwelijke politicus de kans dat mensen op haar zouden willen stemmen aanzienlijk kleiner maakte (Heflick & Goldenburg, 2009). Op deze manier wordt de vrouwelijke politica beperkt door lastig

te overziene factoren die meespelen bij de seksualisatie van haar persoon; zij wordt door deze seksualisatie als minder competent gezien, wat haar politieke ambities verder schaadt (Gothreau, Alvarez, & Friesen, 2023; Heflick & Goldenburg, 2009).

Geweld beperkt vrouwelijke politici niet slechts in het uitvoeren van politieke taken en in hun verkiesbaarheid, het jaagt hen ook de politiek uit (Krook, 2017). Ook in Nederland is uitgewezen dat politici hun gedrag door bedreigingen en intimidaties aanpassen, bijvoorbeeld door voorzichtiger te zijn met uitspraken op sociale media, en dat zij negatieve gevolgen ervaren door deze incidenten, waaronder een afname van werkplezier (BZK, 2022). Over de factoren die de democratische vrijheid van vrouwen beperken wordt verderop uitgeweid.

Theoretisch Kader

Het theoretisch kader helpt om politiek geweld tegen vrouwen te kunnen identificeren en duiden. Door de mechanismen en motivaties achter politiek geweld te verklaren, leggen we een basis voor het theoretisch kader, waarna ingegaan wordt op de vormen van politiek geweld waarmee vrouwelijke politici het meest te maken krijgen. Bij de analyse van deze vormen van geweld gebruiken we Mona Krook's (2017, 2020, 2022) categorisering van geweld in de volgende vormen: fysiek, seksueel, economisch, psychologisch, en semiotisch. Hierbij ligt de focus op seksueel, psychologisch en semiotisch geweld omdat deze op basis van de beschikbare onderzoeken het meeste relevant zijn voor de onderzoeksgroep. Onderzoek wijst namelijk uit dat vrouwelijke politici in westerse landen als Nederland disproportioneel vaak te maken krijgen met vormen van geweld binnen deze drie categorieën (Barratt, 2018; Heflick & Goldenberg, 2009; Holm, 2020; Krook, 2017, 2020, 2022; Kuperberg, 2021; Lovenduski, 2014).

Enkele termen worden verder toegelicht als vormen van seksueel, semiotisch, of psychologisch geweld. Seksisme is een maatschappelijk fenomeen dat aan veel vormen van geweld richting vrouwelijke politici ten grondslag ligt, en wordt toegelicht als vorm van semiotisch geweld. Dehumanisering en objectificatie zijn belangrijke mechanismen om vrouwelijke politici in het uiten van hun democratische stem te beperken, en worden toegelicht als onderdeel van seksueel geweld. Intimidatie en bedreiging worden onder het kopje psychologisch geweld behandeld. Hierop volgen enkele voorbeelden van hoe deze vormen van geweld de democratische vrijheden van vrouwen beperken.

Politiek geweld

Het doel van politiek geweld is altijd om politieke actoren, die zowel mensen als groepen kunnen zijn, te beïnvloeden of monddood te maken door hen te beperken in het uitoefenen van hun democratisch recht (Bosi & Malthaner, 2015, p. 439). Politieke moorden als de aanslag op Pim Fortuyn zijn een extreem voorbeeld van politiek geweld, maar ook de recente intimidatie van Sigrid Kaag in het Overijsselse Diepenheim moet als politiek geweld gezien

worden. Hoewel de wetenschappelijke literatuur rondom politiek geweld vroeger veelal beperkt bleef tot het analyseren van fysieke uitingen, is de laatste decennia de definitie verbreed. Geweld kan namelijk niet alleen fysiek maar ook psychologisch, seksueel, economisch of symbolisch zijn (Biroli, 2016; Bosi & Malthaner, 2015; Krook, 2017, 2020).

Ook is er binnen de sociale en politieke wetenschap een verandering geweest in de manier waarop naar incidenten van politiek geweld wordt gekeken, waarbij de focus is verbreed om niet slechts de dader, maar ook het slachtoffer en de bredere maatschappij te omvatten (Bardall, 2019). Bufacchi en Gilson (2016), beargumenteren bijvoorbeeld dat geweld niet slechts een intentionele ‘daad’ is, maar ook een ervaring. Een daad is namelijk tijdsgebonden, waar een ervaring dat niet is; een ervaring kan altijd aanwezig blijven en ook op andere mensen overgebracht worden. Deze manier van kijken naar geweld verplaatst de focus van de geweldpleger naar het slachtoffer en geeft een completer beeld van de effecten van (politiek) geweld (Bufacchi en Gilson, 2016). Omdat dit onderzoek zich richt op (potentiële) slachtoffers van geweld, is dit een nuttige lens om het probleem door te bekijken.

Zoals in de inleiding is genoemd, krijgen vrouwelijke politici wereldwijd disproportioneel vaak te maken met bedreigingen en intimidaties en met andere vormen van geweld, zoals seksueel geweld, dan mannelijke politici (Bjørge, Jupskås, Thomassen & Strype, 2022; Collignon & Rüdiger, 2020; Esposito & Zollo, 2021; Fuchs & Schäfer, 2021; Piscopo, 2016; Southern & Harmer, 2019). Geweld (als bedreigingen en intimidaties) tegen politici is niet noodzakelijk politiek geweld, maar wel als dat geweld naar hen gericht is omdat of doordat zij politici zijn (Biroli, 2016). De intentie hoeft niet per se het onderdrukken van de politiek stem te zijn; geweld met andere redenen als bijvoorbeeld seksuele intimidatie uit een motivatie van lust moet ook als politiek geweld gezien worden als het de publieke positie van een politicus is die het geweld mogelijk maakt.

Door gebruik te maken van een wetenschappelijk raamwerk kunnen enkele processen achter politiek geweld tegen vrouwen identificeren en beter begrijpen waarom vrouwelijke politici er disproportioneel vaak mee te maken krijgen. Daarna lichten we toe op welke manieren politiek geweld tegen vrouwen uitgeoefend wordt. Dit alles zal helpen om de ervaringen van jonge vrouwelijke raadsleden in een wetenschappelijke context te plaatsen. Mona Krook's (2017, 2020, 2022) werk op het gebied van geweld tegen vrouwen in de politiek zal als rode draad dienen voor de conceptualisatie van dit onderzoek.

ondermijnen deze classificatie niet, maar versterken eerder de zaak om over deze handelingen na te denken als onderdeel van een gedeeld veld van praktijken (Krook & Sanín, 2020).

Semiotisch geweld en seksisme

Geweld tegen vrouwen in de politiek is onderdeel van en komt voort uit structureel geweld, dat schade veroorzaakt door de groepsgebaseerde stratificatie van toegang tot basisbehoeften, die verankerd is in de sociale structuur (Krook, 2022, p. 374). Het idee dat de politiek een gebied is waar mannen in actief horen te zijn maar vrouwen niet, is ingebed in de cultuur en resulteert in allerlei vormen van politiek geweld naar vrouwen evenals de acceptatie daarvan (Galtung, 1990; Okin, 1997). De drijvende kracht achter en tevens uitkomst van dit geweld is symbolisch. Symbolisch geweld wordt gedefinieerd als denkpatronen die voortvloeien uit belichamingen van machtsverhoudingen; deze denkpatronen veroorzaken dat relaties van overheersing natuurlijk lijken omdat deze zonder afweging plaatsvinden (Bourdieu, 1998, p. 33-42 geciteerd in Barratt, 2018). Krook (2017; 2022) benadrukt dan ook dat incidenten van politiek geweld veelal onbewust zijn en uit een reflex voortkomen, waardoor structurele benadeling van vrouwen in stand wordt gehouden. Semiotisch geweld en seksisme vallen beiden onder dit symbolische geweld en worden hieronder verder toegelicht.

Door naar het probleem te kijken door een lens van semiotisch geweld kunnen we zien hoe cultuur invloed heeft op politiek geweld en hoe de meest voorkomende vorm van politiek geweld eruit ziet. Semiotiek doelt op de analyse van tekens, woorden, en beelden die percepties van de wereld beïnvloeden (Chandler, 2022). Deze woorden en beelden kunnen een rol spelen in het onderhouden van een onderdrukkende status quo (Krook, 2022). Zo kunnen vrouwen met reële macht ondermijnd worden door hen te belasteren, demoniseren, kleineren, vernederen, bespotten, belachelijk te maken, te vermijden en te beschamen (Manne, 2017, p. 76). Seksisme is een van de mechanismen van semiotisch geweld waarmee ongelijkheid tussen mannen en vrouwen wordt benadrukt of versterkt.

Seksisme valt in de basis te definiëren als het ongelijk behandelen van een persoon op basis van hun geslacht. In dit onderzoek onderscheiden we tussen onverholen, verholen en

seksisme. Onverholen en verholen seksisme zijn opzettelijk, terwijl subtiel seksisme onopzettelijk is. Verholen en onverholen seksisme verschillen in mate van expliciteit. Een voorbeeld van onverholen seksisme is het ontkennen van genderdiscriminatie (Leaper & Van, 2008). Verholen seksisme wordt ook wel welwillend seksisme genoemd; neem de idealisatie van de vrouw als verzorger, als bescherming behoevend of andere denkwijzen met een subjectief positieve inslag die de vrouw een onderdanige rol toeschrijven (Dumon, 2019; Reilly et al., 2017; Glick & Fiske, 2001; Hammond et al., 2018). Subtiel seksisme staat hierbuiten en komt voort uit gedrag dat als gangbaar wordt opgevat en dus niet als ongebruikelijk wordt gezien, en ontbreekt intentie tot seksistische handelen (Cundiff, Zawadzki, Danube & Shields, 2014; Swim, Mallett & Stangor, 2004). Dit is de vorm van seksisme waar Krook (2022) op doelt wanneer zij zegt dat veel vormen van politiek geweld onbewust en reflexief zijn.

Woorden en beelden, maar ook lichaamstaal (bijvoorbeeld rollende ogen of een wegwerpgebaar), kunnen seksistisch zijn als deze een vrouw een onderdanige rol toewijzen (Krook, 2022). Door nadruk op ervaringen in plaats van op daden te leggen, zoals beschreven door Bufacchi en Gilson (2016), komen we er al snel achter dat semiotisch geweld niet alleen geïnternaliseerd wordt door de slachtoffers, maar tevens een indruk achter laat op niet direct betrokken getuigen ervan. Zo kan subtiel seksisme er bijvoorbeeld voor zorgen dat een beeld van vrouwen als ondergeschikt wordt gereproduceerd, wat de persoonlijke democratische integriteit aantast omdat het haar rol als volwaardig deelnemer aan de democratie ondermijnt (Krook, 2022).

Zeker online kan de reikwijdte van semiotisch geweld groot zijn. Online geweld loopt door de aard van het medium veelal via tekst en afbeeldingen die makkelijk te verspreiden zijn en waardoor seksistische boodschappen veel mensen kunnen bereiken (Kuperberg, 2021). Krook (2020, 187) stelt voor dat handelingen van semiotisch geweld tegen vrouwen in de politiek minder gaan over het direct aanvallen van bepaalde vrouwen dan over het vormgeven van publieke percepties over de geldigheid van de bredere politieke participatie van vrouwen. De zichtbaarheid van online misbruik, hoewel vaak gericht op specifieke politici, beïnvloedt de opvattingen van een breder publiek en heeft tot doel vrouwen als politieke actoren te delegitimeren (Jane, 2014; Kuperberg, 2021; Southern & Harmer, 2019).

Seksueel geweld en dehumanisering

Zoals gezegd is er in de praktijk veel overlap tussen de verschillende classificaties van geweld die in dit artikel worden beschreven en gebruikt. Online geweld tegen vrouwen in de politiek wordt vaak op semiotische wijze uitgedragen, maar is voor het slachtoffer vaak seksueel en psychologisch van aard. Onder de vormen van geweld waarmee vrouwelijke politici (bijna) exclusief te maken hebben valt naast seksisme ook seksueel geweld (Ballington, 2018; Collignon & Rüdiger, 2020; Krook, 2017).

Seksueel geweld betreft alle seksuele daden die tegen de wil van het slachtoffer voltrekken, en omvat dus onder andere ongewenste seksuele opmerkingen en aanrakingen (Ulloa, Guzman, Salazar & Cala, 2016). Vrouwen in het algemeen krijgen vaker met seksueel geweld te maken dan mannen, en ook in Nederland zijn de cijfers schokkend te noemen: volgens een onderzoek van Fischer en Vanderveen (2021) heeft in 2020 84% van de vrouwen in Rotterdam te maken gehad met ongewenst seksueel getint gedrag. Het is dan ook niet verrassend dat dit ook vrouwelijke politici vaker met seksueel geweld te maken krijgen (BZK, 2022). Echter, hoewel het benadrukken van dominantie in alle vormen van seksueel geweld een rol speelt (Renaud & Byers, 2005), draait het bij seksueel geweld richting vrouwen in de politiek om het monddood maken van vrouwen door hen te delegitimeren of te intimideren (Krook, 2017, 2020; Kuperberg, 2021).

Net als seksisme zit seksueel geweld ingebed in veel culturen, waaronder de Nederlandse, en in organisaties en instituties (Armstrong, Gleckman-Krut & Johnson, 2018; Lovenduski, 2014; Van Ooijen, 2014). De laatste jaren komt dit door de *#MeToo* beweging steeds meer aan het licht. Sociale media spelen een grote rol in die beweging, maar ook in het vergemakkelijken van het plegen van (online) seksueel geweld, voornamelijk in de vorm van ongewenste seksuele opmerkingen, bedreigingen of het delen van beelden (Barker en Jurasz, 2019; Lumdsen & Morgan, 2017).

Een veelvoorkomende manier om vrouwelijke politici te delegitimeren hen te seksualiseren met woord of beeld, dus op semiotische wijze; zij worden 'hoer' of 'slet' genoemd, of hun gezicht wordt op expliciete naaktbeelden gemonteerd (Biroli, 2016). Zo wordt er gebruik van gemaakt van symbolen, beelden, en woorden om de politica een tot een seksobject te

reduceren en haar daarmee te dehumaniseren (Biroli, 2016; Krook, 2020). Zoals hierboven vastgesteld, is veel geweld richting vrouwelijke politici bedoeld om man-gedomineerde machtsstructuren te benadrukken of te versterken, en hetzelfde geldt voor seksueel geweld. Door een vrouwelijke politicus te reduceren tot haar seksuele gedrag of eigenschappen, of tot haar uiterlijke kenmerken, wordt haar rol als politicus ondermijnd. Door vrouwelijke politici te delegitimeren kan hun politieke stem minder zwaarwegend worden, terwijl door vrouwelijke politici te intimideren het gebruik van hun politieke stem kan verminderen of verdwijnen. Voorbeelden van hoe dit in zijn werk gaat volgen verderop.

Tot zover heeft de discussie rondom seksueel geweld, maar ook seksisme, tegen vrouwen in de politiek zich voornamelijk gericht op geweld door mensen die vreemden zijn voor het slachtoffer. Echter, zoals ook de openbaringen rondom de *#MeToo* beweging aantonen, komt seksueel geweld in de professionele sfeer ook vaak voor (Basile, D'Inverno & Wang, 2020; Cortina & Areguin, 2020; De Bruijn en Timmerman, 2020; Dekker, 2021). Het is dan ook relevant voor dit onderzoek, dat zich richt op een specifieke professionele groep, om ook enige aandacht te besteden aan dit domein van seksueel geweld. Bij seksueel geweld speelt dominantie altijd een rol (Renaud & Byers, 2005), en zeker op de werkvloer kan iemand met een gezaghebbende positie soms makkelijk gebruik maken van die positie om seksuele gunsten af te dwingen.

Relevant is dat seksueel geweld op de werkvloer vaak buiten de context van de betreffende organisatie wordt gesteld. De Bruijn en Timmerman (2020, 227) schrijven: “(...) door het seksualiseren van de relatie met de minder machtige brengt de meer machtige de werkrelatie met de werknemster terug tot een ‘persoonlijke’ kwestie, een privécontact, een eenmalige of reeks van incidentele ontmoetingen die in feite losstaan van de werkrelatie en de ongelijke machtsbalans die daarbinnen bestaat.” Dit terwijl een geval van ongewenste seksuele benadering een probleem is van de gehele organisatie en ook zijn weerslag kan hebben op alle andere werknemers, zeker vrouwen (Althoff, 2021; De Bruijn & Timmerman, 2020).

Psychologisch geweld

Al het geweld waarbij het slachtoffer mentaal negatieve gevolgen ervaart als bijvoorbeeld onbehagen of angst, is psychologisch geweld (Winstok & Sowan-Basheer, 2015). Het is dan ook de breedste vorm van geweld die hier toegelicht wordt. Omdat seksisme, dehumanisering, en seksueel geweld ook onder psychologisch geweld (kunnen) vallen, gaan de volgende paragrafen in op een nog niet behandelde vorm van geweld: intimidatie en bedreigingen.

Intimidatie en bedreiging zijn beide vormen psychologisch geweld die anderen angst of ongemak kunnen bezorgen, maar ze verschillen in explicieteit. Intimidatie omvat het creëren van een vijandige of onveilige omgeving door middel van woorden, acties of gedragingen, met als doel iemand te controleren en/of angst aan te jagen (Cregan & Kelloway, 2021; Lamontagne, 2010). Bedreiging daarentegen omvat expliciete uitingen van voornemens om fysiek of psychologisch letsel toe te brengen, schade aan te richten of acties te ondernemen die de veiligheid of het welzijn van een individu bedreigen (Bruce, 1998). Dus, terwijl intimidatie zich richt op het scheppen van een vijandige atmosfeer, impliceert bedreiging directe schadelijke intenties. Deze twee vormen van geweld kunnen uiteraard naast elkaar bestaan en elkaar versterken, en komen overeen in het doel het slachtoffer te beïnvloeden.

Bekend is dat vrouwelijke politici meer met bedreigende berichten te maken krijgen dan mannen, en dat deze berichten ook veel vaker dan bij mannen seksueel van aard zijn (BZK, 2014, 2020, 2022; Collignon & Rüdig, 2020). We hebben al gezien dat vrouwen in publieke functies tegengewerkt worden doormiddel van verscheidene vormen van geweld. Intimidaties en bedreigingen tegen vrouwelijke politici zijn bedoeld om hen de mond te snoeren. Hoewel bij andere vormen van geweld de stem van een vrouwelijke politicus kan worden gedelegitimeerd, zijn intimidatie en bedreiging bedoeld om die stem weg te nemen. Dit kan door de politica de politiek uit te jagen of haar spreekvrijheid te beperken.

Politiek geweld en de democratische stem van vrouwen

Een cultuur waarin groepen (doormiddel van geweld) worden ontmoedigd om deel te nemen aan de democratie is per definitie een gevaar voor die democratie omdat het een eerlijke volksvertegenwoordiging in de weg zit. Het feit dat vrouwen onevenredig veel met geweld worden geconfronteerd wanneer zij een politiek ambt (willen) bekleden vormt dus ook een gevaar voor de democratie. Hieronder worden enkele manieren uitgelicht waarop de hierboven beschreven vormen van geweld negatieve invloed kunnen hebben op de vrijheid van vrouwen in de politieke arena.

Onderzoek van Carlin en Winfrey (2009) gaat in op het discours rondom de twee historische vrouwelijke presidents- en vicepresidentskandidaten Hillary Clinton en Sarah Palin tijdens de Amerikaanse verkiezingen in 2008. Het onderzoek concludeert dat er aan Palin verwachtingen werden gesteld die niet aan mannelijke kandidaten werden gesteld. Zo was er ophef over haar kandidatuur omdat zij daarmee haar 17-jarige zwangere dochter in de publieke belangstelling stelde, en haar daarmee zou exploiteren. Op deze wijze werd haar een zorgende moederrol toegewezen, wat een vorm is van verholen seksisme omdat deze rol niet aan mannelijke politici wordt toegewezen. Ook Clinton werd van het exploiteren van haar (volwassen) dochter beschuldigd, terwijl aan het adres van Barack Obama met zijn twee jonge dochters dat soort beschuldigingen uitbleven. (Carlin & Winfrey, 2009)

In 2008 zelf werd seksisme ook al waargenomen en werd seksuele objectificatie van Sarah Palin, wat zich voltrok op zowel sociale media als in de nieuwsmedia, in verband gebracht met een beeld van de politica als minder competent en minder menselijk; het werkte dus dehumaniserend (Heflick & Goldenberg, 2008). Zoals eerder genoemd hangt de dehumanisering van politici samen met een verminderd aantal stemmen dat zij krijgen, en andere onderzoeken naast die van Heflick en Goldenberg (2008) bevestigen dat dit niet alleen in de Verenigde Staten het geval is. Bij vrouwspecifieke dehumanisering, vaak door hen te seksualiseren, gaat het om het delegtimeren van de politieke stem van de vrouw in kwestie (Gothreau, Alvarez, & Friesen, 2023). In het geval van Palin gebeurde dat veel in de nieuwsmedia, maar ook op het internet.

Veel wetenschappelijke literatuur beschrijft online seksisme en seksuele intimidatie als reacties op de toenemende zichtbaarheid van vrouwen in niet alleen de politiek, maar ook in bijvoorbeeld het bedrijfsleven of de journalistiek. (Jane, 2014; Lumdsen & Morgan, 2017; Sobieraj, 2018). Dit komt, zo schrijft Sobieraj (2018), doordat voor de vrouw in een door mannen gedomineerde samenleving een publieke rol voor een vrouw als onnatuurlijk wordt gezien. Zoals eerder genoemd komt veel seksistisch geweld voort uit een reflex die door bestaande machtsstructuren is gevormd. Een reflex die voortkomt uit een patriarchale machtsstructuur waarin vrouwen een ondergeschikte rol hebben is dan ook vanzelfsprekend tegen de zichtbaarheid van vrouwen (Ariftha & Azhar, 2023; Grzyb, 2016; Sobieraj, 2018).

Dit media seksisme vormt niet alleen een gevaar voor de politieke stem van vrouwen doordat het die stem delegitimeerd, maar ook doordat het vrouwen ervan weerhoudt überhaupt de politiek in te gaan. Dit gebeurt ten eerste omdat men ziet dat een rol als vrouwelijke politicus ellende op die persoon afroept, en het dus minder aantrekkelijk wordt zo'n rol uit te voeren (Collignon & Rüdiger, 2020; Jane, 2014; Krook, 2017; Southern & Harmer, 2019). Ook in Nederland wordt dit door enkele wetenschappers waargenomen en dezen uiten zorgen over een stagnatie van het aantal vrouwen in de Nederlandse politiek door de waargenomen "vrouwenhaat" (NOS, 2023). De gevolgen van bedreigingen, seksistische opmerkingen of seksueel geweld kunnen dan ook erg ingrijpend zijn en hebben niet alleen invloed op het politieke proces, maar ook op het persoonlijke leven van het slachtoffer (Bufacchi & Gilson, 2016; Håkansson, 2021; Marijnissen & Kolthoff, 2020).

Tevens wordt in de wetenschappelijke literatuur verwezen naar een zogenaamd "*bystander*-" of omstandereffect, waarbij wordt verondersteld dat seksistische weergaven van vrouwen in de media de ambitie onderdrukken van vrouwen die in een minder seksistische mediawereld wellicht bereid zouden zijn geweest om zich verkiesbaar te stellen als politieke kandidaat (Bhalotra, Clots-Figueras & Iyer, 2018; Haraldsson & Wängnerud, 2018).

Discussie omtrent het begrip politiek geweld tegen vrouwen

Piscopo (2016) bekritiseert opkomende theorieën en strategieën om geweld tegen vrouwen in de politiek te theoretiseren en te bestrijden. Volgens Piscopo hebben wetenschappers activistische definities klakkeloos overgenomen en zij stelt dat geweld tegen vrouwen in de politiek simpelweg een subcategorie is van geweld in de politiek in het algemeen. Zij wijst op zwakke staatscapaciteit en strafrechtssystemen als gevolg van onvolledige democratische consolidatie als verklaring voor dit geweld, waarbij zij benadrukt dat deze gewelddaden tegen vrouwen niet alleen de politieke rechten van vrouwen schenden, maar ook andere wetten overtreden. De huidige wetgeving is volgend Piscopo (2016) dus ontoereikend gezien de wijdverspreide straffeloosheid voor criminele overtredingen en dat verdere betrokkenheid van overheidsactoren en beleid noodzakelijk is om politiek geweld aan te pakken. (Piscopo, 2016)

Als reactie op Piscopo betogen de Krook en Sanín (2016) dat recente wetenschappelijke studies nieuwe instrumenten bieden om politiek geweld tegen vrouwen te definiëren. Zij stellen dat geweld tegen vrouwen in de politiek zich onderscheidt van algemeen geweld in de politiek, omdat het erop gericht is vrouwen – als vrouwen en niet simpelweg als mensen – te belemmeren om deel te nemen aan de politiek. Zij maken zich zorgen over het feit dat dit probleem wereldwijd voorkomt. Volgens hen gaat dit geweld verder dan een criminele kwestie en vormt het een ernstige uitdaging voor democratie, mensenrechten en gendergelijkheid, zodanig dat zelfs ineffectieve wetten een belangrijke normatieve rol kunnen spelen bij het rechtvaardigen van deze daden als een "probleem". (Krook & Sanín, 2016)

Dit onderzoek draagt bij aan de discussie door ervaringen van vrouwen met vormen van niet-strafbaar of moeilijk te reguleren politiek geweld te beschrijven, en aan te tonen dat deze vaak vrouwspecifiek zijn.

Onderzoeksvraag

We hebben vastgesteld dat vrouwelijke politici disproportioneel vaak en op andere manieren negatieve effecten ervaren vanuit de directe professionele omgeving en burgers, zowel online als fysiek. Dat dit ook in Nederland een probleem is blijkt uit de cijfers van onderzoeken gedaan door en in opdracht van verscheidene overheden. Zo is bekend dat in Nederland vrouwelijke politici vaker bedreigd worden, met seksueel geweld in aanraking komen en vaker met intern ongewenst gedrag te maken krijgen (BZK, 2014, 2020, 2022; Kolthoff et al., 2020). Deze onderzoeken zijn echter kwantitatief en drukken de ervaringen van vrouwelijke politici dus uit in cijfers en procenten. Hoewel dit behulpzaam is in het beschrijven van de omvang van het probleem, blijft de kennis erover zo op een abstract niveau.

Men kan afleiden vanuit buitenlandse wetenschappelijke literatuur dat de Nederlandse cijfers met betrekking tot bedreigingen, intimidaties en ongewenst gedrag richting vrouwelijke politici in grote mate aan seksisme en misogynie te wijten zijn. Dit wordt ook ondersteund door semi-kwalitatief onderzoek op Nederlandse bodem naar online haatberichten tegen gemeenteraadsleden (van Veluwen, 2021). Een overvloed aan wetenschappelijke literatuur toont aan dat seksisme een maatschappelijk wijdverspreid fenomeen is en ook in de politiek een grote rol speelt (Barratt, 2018; Carlin & Winfrey, 2009; Glick & Fiske, 2001; Haraldsson & Wängnerud, 2019; Lovenduski, 2014; Richardson-Self, 2018; Sanín, 2018; Swim, Mallett & Stangor, 2004).

Dit onderzoek tracht op twee manieren een bijdrage te leveren aan de bestaande Nederlandse literatuur rondom seksisme en vrouwenhaat in de politiek. Ten eerste biedt het een kwalitatieve toevoeging op het onderwerp dat vooralsnog voornamelijk kwantitatief onder de loep is genomen. Daarnaast richt veel van de bestaande literatuur en journalistieke berichtgeving rondom het onderwerp zich op de relatie tussen burger en politicus, terwijl uit onderzoek van het ministerie van BZK (2022) blijkt dat intern ongewenst gedrag voor vrouwelijke politici ook een grote factor is. Dit onderzoek zal daarom een bredere aanpak hanteren waarin ook aandacht is voor seksisme en politiek geweld vanuit collega's of medewerkers.

Er is dus een zorgelijke ongelijkheid in de manier waarop (verbaal) geweld naar politici is verdeeld, waardoor het voor vrouwelijke politici moeilijker of onmogelijk wordt gemaakt om politiek te bedrijven. Dit resulteert in een systematische achterstelling van een grote groep mensen, wat schadelijk is voor de democratie. Dit onderzoek dient om de ervaringen van vrouwelijke politici in Nederland in kaart te brengen, en zo wetenschappelijke kennis te produceren die oplossingsgericht beleid kan inspireren. Hierbij richt het onderzoek zich specifiek op jonge vrouwelijke raadsleden. Dit omdat, zoals eerder genoemd, onderzoek uitwijst dat jonge vrouwelijke politici vaker met politiek geweld te maken krijgen dan oudere vrouwen en dat deze incidenten bij hen ook de grootste factor spelen in het beeld dat zij hebben van een verdere toekomst in de politiek (Collignon & Rüdig, 2020; Krook, 2017; Sobieraj, 2018).

De onderzoeksvraag luidt daarom als volgt:

In hoeverre en op welke wijze ervaren jonge vrouwelijke raadsleden politiek geweld in relatie tot hun werk en hoe beïnvloedt dit hun democratisch functioneren?

Met als deelvragen:

In welke mate en op welke manier(en) ervaren jonge vrouwelijke raadsleden politiek geweld in hun dagelijks leven?

Op welke manier(en) voelen jonge vrouwelijke gemeenteraadsleden zich door politiek geweld beperkt in hun uitingen in werkgerelateerde situaties?

In hoeverre en op welke wijze voelen vrouwelijke raadsleden zich bedreigd door mensen die hen kennen door hun werk als raadslid?

Methoden

Hoewel er in Nederland aardig wat kwantitatief onderzoek is gedaan naar seksisme, intimidatie en bedreigingen van vrouwen in de lokale politiek, is er in Nederland weinig kwalitatief onderzoek dat dit probleem onderzoekt. Er is in dit onderzoek gekozen om gemeenteraadsleden te benaderen omdat zij actief zijn op het niveau van de lokale politiek en daardoor betrokken zijn bij kwesties die direct van invloed zijn op het dagelijks leven van burgers. Zij vervullen dus een belangrijke en unieke democratische rol, welke tevens kan leiden tot een andere reactie dan men heeft op landelijke politici. Ook heeft bijna de helft van de huidige Tweede Kamerleden een verleden als gemeenteraadslid; effecten op gemeenteraadsleden vloeien dus uiteindelijk door naar de landelijke politiek (PDC, 2022). De reden dat er voor jonge vrouwelijke raadsleden wordt gekozen is omdat uit wetenschappelijke literatuur blijkt dat deze groep het meest te maken heeft met politiek geweld (Collignon & Rüdiger, 2020; Krook, 2017)

In dit kwalitatieve onderzoek is gebruik gemaakt van semigestructureerde interviews om de ervaringen van vrouwelijke politici met seksisme en andere vormen van (verbaal) geweld in kaart te brengen. Interviews zijn bij uitstek geschikt omdat ze de onderzoeker in staat stellen diepere inzichten te krijgen in de perspectieven en ervaringen van de onderzoeksgroep. Door de interactie tussen de onderzoeker en de deelnemer ontstaat er een tijdelijke persoonlijke relatie, waardoor deze vorm van dataverzameling significant verschilt van bijvoorbeeld vragenlijsten, wat kan resulteren in persoonlijker en uitgebreidere antwoorden (Aleandri & Russo, 2015; Brown & Danaher, 2019; Harrell & Bradley, 2009). Schwarz (2000) benadrukt het belang van de stem van het slachtoffer en dat een onderzoeker de respondent haar eigen definities moet laten geven aan wat zij heeft meegemaakt. De vraagstelling in de interviews is daarom ook zo open mogelijk geformuleerd, terwijl in de loop van het interview gerichtere vragen zijn gesteld.

Door het stellen van open en semigestructureerde vragen, die worden gestuurd door de onderzoeker, kregen de deelnemers de ruimte om hun verhalen op hun eigen manier te vertellen. Dit in tegenstelling tot vragenlijsten, waarbij deze vrijheid beperkter is (Aleandri & Russo, 2015; McIntosh & Morse, 2015). Deze methode van dataverzameling is bijzonder geschikt om de hoofdvraag te beantwoorden, gezien de uiteenlopende en persoonlijke aard

van ervaringen met complex begrippen als politiek geweld, seksuele intimidatie en seksisme. Interviews bieden de deelnemers de meeste mogelijkheden om hun verhaal te doen, waardoor een rijke en gedetailleerde dataset is ontstaan die een waardevolle aanvulling vormt op het bestaande kwantitatieve onderzoek.

Om een diverse groep deelnemers te selecteren wat betreft leeftijd, etniciteit en politieke achtergrond, zijn verschillende kanalen gebruikt, waaronder politieke partijen en vrouwennetwerken. Persoonlijk contact is echter de voornaamste methode geweest, omdat dit de makkelijkste manier bleek en een relatief hoge responsiviteit opleverde. Door te streven naar diversiteit op het gebied van politieke voorkeur, etniciteit, en grootte van gemeente in de selectie van deelnemers is de validiteit van het onderzoek bevorderd, omdat de gegevens in grotere mate generaliseerbaar zijn dan in een homogene dataset.

Voor deelname aan het onderzoek is aan de deelnemers gevraagd schriftelijke of mondelinge toestemming te geven en in te stemmen met het opnemen en transcriberen van de interviews zoals beschreven in bijlage 1. Bijlage 1 is met alle respondenten bij het eerste digitale contact gedeeld. Er zijn uiteindelijk twaalf interviews afgenomen door de onderzoeker. De interviews zijn opgenomen en vervolgens getranscribeerd door de onderzoeker.

De getranscribeerde interviews zijn geanalyseerd aan de hand van thematische analyse met behulp van Atlas.ti. In eerste instantie zijn de gegevens open gecodeerd, waarna de onderzoeker de belangrijkste thema's en patronen in de gegevens heeft geïdentificeerd door middel van axiaal coderen. Deze thema's zijn geïnterpreteerd en uitgewerkt. De gegevens zijn veilig opgeslagen op een schijflocatie van de Universiteit voor Humanistiek.

De raadsleden en gemeenten

Uit privacy- en veiligheidsoverwegingen worden geen specifieke gemeenten of personen genoemd. Echter, er is in dit onderzoek getracht een diversiteit aan personen en gemeenten op te nemen. Zo zijn uit de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht, Limburg, Noord-Brabant, Friesland, Gelderland, en Overijssel gemeenteraadsleden uit grote en kleine gemeenten geïnterviewd. Ook is ervoor gezorgd dat er diversiteit aan politieke kleur is; de

onderzoekspopulatie bestaat uit een mengsel van leden van linkse en rechtse partijen, zowel lokaal als landelijk.

Betrouwbaarheid

De gekozen methodologie draagt bij aan de betrouwbaarheid van de verzamelde gegevens, want door het gebruik van semigestructureerde interviews biedt dit onderzoek een diepgaand inzicht in de perspectieven en ervaringen van de deelnemers. Deze methode staat de onderzoeker toe om een persoonlijke band op te bouwen met de deelnemers, wat kan resulteren in meer openhartige en gedetailleerde antwoorden. (Aleandri en Russo, 2015; Brown en Danaher, 2019; Harrell en Bradley, 2009)

Daarnaast draagt de gedetailleerde beschrijving van de methodologie bij aan de betrouwbaarheid van het onderzoek. De stapsgewijze uitleg van hoe de interviews zijn afgenomen, getranscribeerd en geanalyseerd, samen met het gebruik van een professionele software zoals Atlas.ti voor thematische analyse, benadrukt de systematische aanpak van het onderzoek. De veilige opslag van de gegevens op een schijflocatie van de universiteit draagt ook bij aan de betrouwbaarheid en beveiliging van de verzamelde informatie.

Resultaten

In de resultatensectie streven we de respondenten zo veel mogelijk aan het woord te laten en worden de ervaringen van de jonge vrouwelijke raadsleden door de auteur geïnterpreteerd. Diepere analyse van de resultaten in relatie tot de wetenschappelijke literatuur volgen in de conclusie.

Voor de respondenten zijn pseudoniemen gebruikt zodat hun privacy gewaarborgd blijft. Voor dezelfde reden worden plaatsnamen, door respondenten genoemde namen, en andere makkelijk herleidbare aspecten uit de directe citaten weg te laten.

De hoofdstukken van de resultatensectie zijn gebaseerd op de belangrijkste concepten uit het theoretisch kader. De hoofdcodes die bij het coderen van de transcripties naar voren kwamen zijn onderverdeeld onder de hoofdstukken. Er zit enige overlap in deze hoofdcodes, en voor het leesgemak zijn sommige ervaringen van de raadsleden onder het ene kopje geplaatst terwijl ze ook onder een andere hadden kunnen staan. Belangrijk bij het lezen van de resultatensectie is een punt wat al eerder is benoemd: al het geweld tegen een verkozen volksvertegenwoordiger terwijl zij in functie is of omdat zij dat ambt bekleedt is politiek geweld.

Seksisme

Op twee respondenten na geven alle respondenten aan in relatie tot hun werk vaker te maken te krijgen met seksistisch gedrag. Veel respondenten geven aan het gevoel te hebben dat zij minder serieus worden genomen omdat zij vrouw en jong zijn. Kleinere opmerkingen worden bijvoorbeeld veel genoemd, zoals ook opmerkingen over uiterlijk, leeftijd, of seksueel gedrag. Waar de meeste respondenten het over eens zijn is dat ondanks dat zij door hebben seksistisch bejegend te worden, het lastig is er iets van te zeggen omdat het niet expliciet genoeg is. Wel praten ze er vaker over met vrouwelijke collega's, die hetzelfde ervaren. Soms is het seksisme onverholven, maar aangezien veel jonge raadsleden nog onervaren en nieuw zijn konden ze hier niet altijd een reactie op vinden. De algemene

werkcultuur lijkt dan ook niet ingesteld te zijn op het aanpakken van seksisme, maar het eerder in de hand te werken.

Subtiel seksisme

De meeste vormen van seksisme die door de respondenten ervaren worden zijn te scharen onder subtiel seksisme. Zoals genoemd in het theoretisch kader, komt subtiel seksisme voort uit automatisch gedrag waarbij een bewuste overweging van wat er wordt gezegd of gedaan uitblijft. Kenmerkend voor de ervaringen van de respondenten die te maken krijgen met seksisme is dat zij een scherp gevoel hebben ontwikkeld voor wanneer een seksistische situatie zich voordoet, maar dit vaak niet zeker kunnen weten, waardoor mensen erop aanspreken lastig is.

Milou, raadslid in een kleine Limburgse gemeente, geeft hier een voorbeeld van waarin ook haar jonge leeftijd een rol speelt:

“Wat wij ook zelf als partij doen (...) is langs de deuren gaan bij mensen. Als je dan aankomt en zegt: ‘Hoi, Ik ben van de [partij], wil je op mij stemmen?’ Dan krijg je heel vaak dat mensen zijn van: ‘Oh, wat leuk dat je dit doet. Nou, op wie kan ik dan stemmen?’ Dan ben ik zo van: ‘Je kan op mij stemmen.’ En dan zijn ze gewoon heel erg verbaasd. Zeker hele oude mensen, die vragen heel vaak of ik oud genoeg ben om op de lijst te staan. Nou ja, dat was ik zeven jaar geleden ook.”

Leeftijd speelt vaker een rol in de ervaringen van subtiel seksistisch gedrag. Claire, raadslid in een middelgrote gemeente in de provincie Utrecht:

“In het begin word je gewoon veel meer behandeld als wie jij bent als jonge vrouw en veel minder als wie jij bent als persoon met de ideeën [die je hebt]. (...) [Ik] wordt nog steeds behandeld als ‘de jonge vrouw’.”

Claire praat hier over ervaringen met collega raadsleden en andere interne medewerkers, bij enkelen waarvan de combinatie jong zijn en vrouw zijn seksistisch gedrag oproept. Leeftijd blijft een factor spelen in veel van de ervaringen, maar het vrouw zijn is alleszins het meest

bepalend. Dit zal steeds duidelijker worden wanneer de ervaringen met verholen en onverholen seksisme worden beschreven. Bij subtiel seksisme lijkt het vooral de opstapeling van incidenten die bevestigen dat het inderdaad om seksisme gaat.

Marieke (raadslid in een grote stad):

“[Een ouder mannelijk raadslid] is er ook bewust op uit om me dom te laten voelen. Eigenlijk maakt hij heel vaak paternalistische opmerkingen als: ‘Hé, maar als je het niet zo goed begrijpt, ik weet er heel veel over dus dan kan je altijd naar mij komen.’ En het is net niet genoeg om er iets van te zeggen, want je kunt hem ook niet ervan betichten. Maar je merkt dat het met de verkeerde intentie is. Dat werkt me echt op mijn zenuwen. (...) mijn mannelijke fractiegenoten, die hebben helemaal geen interacties op die [paternalistische] manier met [die persoon]. Ja, je kunt het natuurlijk ook niet echt bewijzen dat het is omdat je vrouw bent, maar ik heb hem dat soort opmerkingen (...) nog nooit horen zeggen tegen een mannelijke collega.”

Ook Jantien spreekt hierover:

“Dat is dan wel misschien een beetje generalistisch, maar de mannen doen dat heel erg [paternalistische opmerkingen maken]. We zitten in de coalitie, dus we leveren een wethouder en die wethouder die doet dat heel erg naar buiten toe, heb ik het idee. Het was zeker aan het begin heel erg zo van: ‘Oké, meisje, ik leg je wel even uit hoe alles werkt.’”

Dit illustreert hoe subtiel seksisme te werk gaat. Individuele incidenten zijn niet per se seksistisch; iemand proberen dom te laten voelen of paternalistisch gedragen kan bij zowel mannen als vrouwen. Echter, wanneer iemands gedrag keer op keer verschilt aan de hand van of de interactie met een man of met een vrouw is, dan kan al snel duidelijke worden dat er iets aan de hand is. Olivia (raadslid in een kleine gemeente in Friesland):

“[Ik wil] de nadruk leggen op die ‘micro agressies’; dat ik me vaak om de een of andere reden in het nauw gedreven voelt, terwijl er niet echt iets is om aan te wijzen. En, dat maakt het echt lastig, want als je weet waar die oorzaak ligt, dan kan je het misschien nog tackelen of je kan iemand er keihard op wijzen of je kunt iemand, weet ik veel, laten schorsen als er echt iets gebeurt. Maar door dit soort kleine dingetjes je kan er helemaal niks mee. Je wil ook

niet de persoon zijn die bij alles zegt van: ‘Hé, dit vind ik echt heel irritant. Stop ermee.’ Ook al is er niks, of als ik iets verkeerd interpreteer, dat kan natuurlijk ook. En ja, waar ligt die grens dan een beetje?”

Rachel (raadslid in een grote gemeente in Overijssel) heeft ook moeite met waar de grens nou ligt door de ambigue aard van sommige ongewenste opmerkingen:

“Onze eigen wethouder noemde mij ook altijd heel consequent ‘baas’ – want officieel ben je dat, als gemeenteraad ben je hoger gepositioneerd dan het college – maar, dat was ook altijd met zo'n toon dat ik wel eens dacht van: ‘Ja, het is gewoon met een knipoog, zeg maar hè, dus je hoeft er niet zoveel achter te zoeken, maar ik vraag me toch af of hij het had [gezegd] als ik een man was geweest.”

Het herhaaldelijk afvragen of iets ook was gebeurd als er slechts mannen betrokken waren vormt een thema. Nienke (raadslid in een grote stad in Gelderland):

“Er was een keer dat een collega van mij, die had een verhaal [gehouden], en toen werd ze uiteindelijk weggezet als emotioneel, enzo. Het is [bij] dat soort dingen heel moeilijk om seksisme (...) aan te tonen. Het is wel zoiets dat ik denk van: ‘Had die bij een man hetzelfde woord gebruikt?’”

Marieke weet het antwoord:

“Vrouwen, die worden vaak gezien als een bitch of als ongevoelig, terwijl [bij] mannen dan zeggen we: ‘nou, die staat wel krachtig in zijn schoenen’. En als vrouw, als iemand dat tegen je zegt, van: ‘ja, je bent echt een bitch, je bent hard,’ dat raakt je natuurlijk. En [tegen] mannen wordt gezegd: ‘Nou, jongen, wat doe je dat goed, je staat krachtig in je schoenen.’”

Het in de aard van subtiel seksisme dat wanneer het wél wordt aangekaart makkelijk tegen beschuldigingen te verdedigen is. Marieke:

“Die twee mannen waar ik nu aan denk, die denken niet zo heel veel na over welke impact hun gedrag op anderen kan hebben, en wanneer ik dat dan aankaart, [dan] heb ik het gevoel

dat zij dat wegwuiven, of ze zeggen: ‘Weet je, dat is aan jou en jij moet gewoon sterker in je schoenen staan. Dat ligt niet aan mijn gedrag.’ Ja, dat is echt frustrerend.”

Het blijkt dus erg lastig de uitdragers van subtiel seksisme aan te spreken op hun seksistische gedrag, omdat het handelingen en uitspraken zijn die niet voor iedereen als seksistisch worden gezien, anders te interpreteren zijn, of omdat men het gevoel heeft vervelend te zijn als ze hier wel tegenin gaan.

Subtiel seksisme kan ook dehumaniserend werken, zo verteld Claire:

“Er wordt niet heel respectvol met mijn relatie omgegaan. Daarentegen wordt er wel heel respectvol omgegaan met wie mijn vader is bijvoorbeeld. (...) Dat voelt heel raar, dus dat maakt dat mensen je dan meer of minder respecteren, om wat je vader doet en wie dat is. Nou ja, dat is heel raar om mee te maken. (...) Ja, dus dat vooral het feit dat je niet als persoon eigenlijk je eigen persootje bent, maar dat je altijd de persoon bent gekoppeld aan de mensen om je heen.”

Een aantal van de respondenten geeft aan subtiel seksisme eerder op te merken als het een mederaadslid overkomt, en veel ervaringen van seksisme en intimidatie zijn getuigenissen. Zo zegt Hannah (raadslid in een grote stad in Gelderland):

“Dat er minder wordt gevoeld, wordt geluisterd naar vrouwelijke collega's bijvoorbeeld. En dan vooral de jonge vrouwelijke collega's die nieuw zijn. Daar wordt gewoon minder naar geluisterd dan de mannelijke collega's die nieuw zijn. En daar valt het meer op dan bij mezelf en dat kan verschillende oorzaken [hebben].”

Ook Milou ervaart dit zo: “Het klinkt misschien gek, maar ik zie [seksisme] bij anderen sneller dan als het bij mezelf gebeurt”. Dit fenomeen is opmerkelijk en benadrukt het belang van ervaringen bij (gewelds)incidenten, in dit geval de ervaringen van getuigen.

Verholen seksisme

Subtiel seksisme zit zo ingebed zit in de cultuur dat de mensen die seksistische uitingen doen het vaak niet eens door hebben. Echter, dit is niet het einde van het verhaal, want meerdere respondenten denken dat hun collega's wel doorhebben dat ze tegen een grens aanzitten. Zo zegt Ilse (raadslid in een stad in het oosten):

“[Raadsleden] kunnen allemaal goed met woorden omgaan, de een wat minder goed dan de ander, maar over het algemeen kunnen ze het allemaal. Dus ze weten ook allemaal echt wel dat er een echte grens is waar ze niet zo snel overheen gaan. Dat is denk ik ook wat er mee te maken heeft dat je nooit bepaalde dingen te horen [zult] krijgen. Mensen kunnen bepaalde dingen vaak genoeg zeggen, dan weet je dat hun gedachten eigenlijk wel over die grens heen gaan en dat merkt je gewoon aan mensen. Nou ja, dan ergens ben je dan nog blij dat ze die grens dan niet overgaan, maar het is wel ongemakkelijk.”

Bij ervaringen met betrekking tot verholen seksisme lijkt die grens sneller overgestoken te worden. Bij deze incidenten wordt gender dan ook expliciet genoemd, en worden er aan de hand daarvan bepaalde verwachtingen aan de raadsleden gesteld die voor mannen niet of anders gelden. Zo geeft Claire een voorbeeld van hoe zij als vrouw geacht wordt linkser te zijn dan haar mannelijke partijgenoten:

“Er wordt ook van mij verwacht dat ik een stuk liever ben, een stuk socialer ben, dus dat krijg ik wel. Dat was voornamelijk bijvoorbeeld in het begin, [maar] zeker nu nog steeds wel. Via sociale media wordt er van mij geacht dat ik, ook al ben ik [raadslid voor een rechtse partij], dat mijn ideeën veel linkser zouden liggen, en ik doe sociaal domein en inkomen. Nou, dan ga je dus over uitkeringen en dat soort dingen praten, weet je, daar is mijn partij niet altijd de sociaalste of de liefste in. Logisch, dat is de politieke kleur waar ik in zit. Maar, dat zorgt ervoor dat ik best wel veel negativiteit over me heen krijg voor mijn partijstandpunten (...) en zeker als ik dat dan zelf ook verkondig, dan krijg ik daar heel veel negativiteit over, terwijl andere mensen die in mijn positie hebben gezeten, die man waren [of die ouder waren dan ik], dat veel minder hebben gekregen (...). En dan heb ik altijd zo iets van, als je het nou deed puur om het standpunt (...), prima, dan je mag andere politieke ideeën hebben. Maar het feit dat je mij extra afschiet erop, puur omdat ik een jonge vrouw ben die dus kennelijk in jouw hoofd linkser had moeten zijn, dat is waar mijn probleem vaak ligt. En dat is ook waar heel

veel negativiteit die ik online krijg naar mij toe vandaan komt en het is altijd moeilijk, want je wilt namelijk niet zeggen, van: ‘mensen mogen geen kritiek hebben op de politiek die ik bedrijf,’ absoluut [heb kritiek]. Dat is de maatschappij waarin we leven, dat is belangrijk. (...) Maar het is wel ingewikkeld als dat is omdat ik een jonge vrouw ben en niet alleen maar om mijn standpunten.”

Ook aan Ilse werd eens een bepaalde rol toegeschreven die bij onverholen seksisme vaker voorkomt, namelijk een verzorgende moederrol:

“Ik had een training met de [partij] en dan had je echt best wel intensief, tien weken achter elkaar [training] en daar waren dan heel vaak Tweede Kamerleden bij. En toen hadden we dus over de (..) de weg naar de Tweede Kamer, zeg maar. Wat je allemaal moest doen en. (...) En toen zei [een lid van de Tweede Kamer] van: ‘Oh, jij woont in [stad in het oosten van Nederland].” En toen vroeg hij van: ‘Hoe oud ben je nou?’ Toen zei ik dertig. [Toen vroeg hij]: ‘Heb je kinderen?’ Nee. ‘Wil je kinderen?’ Ja, waarschijnlijk wel. ‘Nou dan, dan kom je echt nooit in de Tweede Kamer.’ Ik zeg: ‘hoezo niet?’ Zegt [het kamerlid]: ‘Ja, van [de stad in het oosten van Nederland] naar Den Haag is veel te ver en dan heb je kinderen. (...) Ik zeg: ‘Ja, maar jij hebt toch ook kinderen? Jij woont ook In het oosten van het land. Jij zit ook in Den Haag?’ [Toen zei het kamerlid]: ‘Ja, maar bij moeders is dat anders, want ze geven ook borstvoeding, enzo.’ En toen dacht ik echt van: ‘Hallo? Jij hebt gewoon [best veel] kinderen en je zit wel in Den Haag en voor mij raad je dat niet aan, want ik geef borstvoeding? Ja, daar werd ik best wel pissig op.’

Samengevat beschrijft Ilse hoe zij door een Tweede Kamerlid van haar eigen partij actief wordt ontmoedigd om ook in de Haagse politiek te gaan werken. Omdat zij kinderen wil ontzegt hij haar vrijwel dat recht omdat vrouwen naar zijn idee meer tijd moeten besteden met hun kinderen dan mannen. Dit toont op zeer expliciete wijze hoe seksistische ideeën over de rol van een vrouw de interne politiek beïnvloedt.

Ook Claire kreeg met bepaalde aannames te maken:

“Er zijn meerdere keren opmerkingen gemaakt over jonge mannelijke raadsleden, of ik daar misschien toch iets mee zou aan het doen zijn [op seksueel vlak]. Op die manier. Dat was voor mij heel erg een heftige wel. Ik ben getrouwd inmiddels, maar ik ben nou ja al bijna vijf

jaar samen met nu mijn man, toen nog mijn vriend. Dat was heel gek. Het was wel ook binnen politiek land. Er wordt veel minder serieus met je relatie omgegaan. Weet je, ik word gezien als een soort jonge vrouw, dat, ja, hoe serieus is je relatie nou echt? Dat soort dingetjes. Dus er wordt niet heel respectvol met mijn relatie omgegaan.”

Dit is een voorbeeld van verholen seksisme omdat degene die dit soort opmerkingen maken duidelijk woorden geven aan hoe zij een jonge vrouw zien, in dit geval dus als seksueel losbandig.

Bij alle drie de voorbeelden zien we hoe de raadsleden een rol wordt toegewezen op basis van hun gender, soms in combinatie met leeftijd. Dit geeft aan dat bepaalde ideeën over wat het betekent of zou moeten betekenen om vrouw te zijn, die uiteraard ingebed zijn in de cultuur, ook in de raadzaal en daaromheen aanwezig zijn en daar zorgen voor ongemak.

Een ervaring van een raadslid van een linkse partij in een middelgrote stad haakt in op veel literatuur rondom objectificatie en seksisme in de media. Dit raadslid volgde op Instagram een account dat lokale politiek behandelde en het viel haar op dat hierbij alleen maar oudere mannen aan het woord kwamen. De respondent:

“Toen hadden we afgesproken om een keer koffie te drinken, of wat dan ook. En toen zei hij van: ‘ja, Ik ben wel benieuwd van waarom je raadslid bent geworden en zo, dus Laten we daarom gaan afspreken’. Ik dacht: ‘nou prima’ en ‘misschien is het wel leuk’. Misschien wil ik ook meedenken met een aflevering. Juist om het inclusiever te maken. Wat dan ook. En toen bleef die heel vaak reageren op veel dingen die ik plaatste [op Instagram] en in één keer ging die vragen of ik single was, en toen had ik echt iets van: ‘wat is dit nou voor iets?’ En toen kreeg ik ook – toen ik van ‘nou, nee, ik heb een vriend’ – direct daarna een bericht van: ‘ja, ik denk dat het niet zo’n slim idee is om koffie te gaan drinken, want ik zou dat ook niet chill vinden als vriend zijnde’.”

Deze anekdote is emblematisch voor meerdere redenen. Ten eerste toont het aan hoe het raadslid, ondanks dat zij iemand benaderd vanuit duidelijk politieke overwegingen (meer inclusiviteit in de rapportagevoering), door haar vrouw-zijn als vanzelfsprekend romantisch benaderbaar wordt gezien. Haar functie als verkozen volksvertegenwoordiger is dus onderschikt gemaakt aan de toegeschreven functie als lustobject of romantisch doel. Haar

zelfstandigheid als vrouw en raadslid wordt verder ondermijnt wanneer de persoon zegt dat hij liever niet met haar afspreekt omdat hij als vriend daar niet blij mee zou zijn. Zo maakt hij haar ondergeschikt aan de hypothetische voorkeur van een man, wat impliceert dat dat haar gedrag zou moeten sturen.

Onverholen seksisme

Sociale media blijken een voornamelijk bron van seksistische en objectiverende uitingen over jonge vrouwelijke raadsleden. Deze uitingen dienen vrijwel allemaal om de rol van vrouw als politicus in twijfel te trekken of te ondermijnen door haar een huishoudelijke rol toe te schrijven, leeftijd en geslacht te behandelen als factoren die hun stem minder waard maken, of door zich op hun uiterlijk te richten.

Hannah ziet dit soort opmerkingen vaak onder sociale media berichten van haar partij:

“Het is gewoon heel erg lerend. Dus het is gewoon, ‘ja, en dat meisje weet er niks van’, en ik moet maar gewoon in mijn keuken gaan staan. Weet je wel dat soort [opmerkingen]? Het is meestal niet heel schokkend, maar het is wel heel veel.”

Jantien (raadslid in een middelgrote stad in Zuid-Holland):

“Laatst bijvoorbeeld, stond ik in de krant, en het was een best inhoudelijk stuk, maar veel opmerkingen op die site [van de krant] gingen over wat ik aan had. Zo van: ‘Kijk die belachelijke broek die die linkse teef draagt.’”

Hoewel in en om de raadzaal onverholen seksisme minder algemeen is, waarschijnlijk omdat het niet anoniem is, kreeg Marieke hier al erg snel mee te maken:

“Aan het begin, toen ik net verkozen was, toen was er [partij] commissielid die naar me toe kwam en die zei: ‘Hé, jij bent toch die nieuwe van [partij]?’ Dus ik zei: ‘Ja, ja, dat ben ik.’ En toen keek ik hem aan en hij zei: ‘Weer een vrouw.’ Want ik was verkozen over een man die op plek twee stond.”

Seksueel geweld

Veel raadsleden ervaren herhaaldelijke opmerkingen gericht op hun lichamen en kleding, welke de grens van seksueel geweld benaderen of zelfs overschrijden. Deze situaties tonen een gemeenschappelijk patroon waarin vrouwen gereduceerd worden tot hun uiterlijk, wat een dehumaniserend effect heeft. De respondenten geven aan zich hierdoor weggezet te voelen en zien het ook gebeuren bij andere vrouwelijke raadsleden of andere medewerkers, wat een sterk negatief effect kan hebben op de algemene werksfeer.

Objectificatie en dehumanisering

De hieronder beschreven ervaringen zijn veelal voorbeelden van seksisme omdat er aan vrouwen bepaalde verwachtingen worden gesteld of anders worden beoordeeld dan mannen. Echter gaan zij allemaal over de lichamen van de raadsleden en wat voor kleren zij daarop dragen, en de opmerkingen die zij hierover krijgen zijn altijd ongewenst, waardoor het de grens met seksueel geweld aantikt of zelfs overschrijdt. Wat de ervaringen gemeen hebben is dat ze voorbeelden zijn van hoe vrouwen in de ogen van anderen kunnen worden gereduceerd tot hun uiterlijk, wat hen reduceert tot (lust)object, wat dehumaniserend werkt.

Rachel verteld hoe haar collega raadsleden haar ongemakkelijk laten voelen: “

Ik krijg ook wel eens opmerkingen over mijn uiterlijk, [bijvoorbeeld]: ‘nou, wat zag je er leuk uit vandaag bij de begrotingsbesprekingen.’ Dat ik echt dacht van: ‘ja, weet je wel? Ja, dat zou je zeker niet tegen een man zeggen.’ En het was ook wel echt (...) in een sfeer van machtsverhoudingen, zeg maar, tussen die mannen in dat college waarin dan ja, mijn positie- Nou, waar mijn positie soms wel wat wonderlijk was, laat ik maar zeggen.”

Rachel's uitzonderingspositie als vrouw tussen mannen zorgt voor een extra dimensie bij dit ongewenst gedrag omdat ze geen steun kan zoeken bij een andere vrouw en omdat zij voor

om professionele redenen afhankelijk is van een goede werkrelatie met deze mensen. Ook Claire heeft ongemakkelijke ervaringen gehad met mannelijke mederaadsleden:

“Ik kreeg laatst de vraag van iemand in de gemeente: ‘heb jij alleen maar lange rokken, is dat het enige wat jij bezit?’ [Waarop ik zei]: ‘Nee hoor, maar dat is het enige wat ik draag als ik jullie zie, dan word ik tenminste serieus genomen. Anders krijg ik weer opmerkingen over [mijn kleren].”

Voorals als beginnend raadslid had Claire hier moeite mee: “In het begin, zeker om serieus genomen te worden. Dan kleeft je je toch wat competitiever. Korte hakjes, maar niet hoge hakken, want daar krijg je ook weer opmerkingen over.” Kleding is vaker iets waarop jonge vrouwelijke raadsleden worden aangesproken, ook van buitenaf, zoals het incident van Jantien waarbij onder een artikel over haar politieke bezigheden meer werd gereageerd op haar kleding dan de inhoud.

Karina (raadslid in een grote Randstedelijke stad) merkt dat mannelijke collega's zich hier ook wel eens schuldig aan maken:

“Er wordt gezegd dat ik er goed uitzie, en in diezelfde zin wordt nog gezegd: ‘maar de rest van de vrouwen zien er hier slecht uit. Die laten zichzelf gaan,’. (...) En dat gekkigheid, want over de mannen die bergschoenen dragen naar de raad, daar wordt niks over gezegd. En, dat is heel frustrerend, dat er dus constant kennelijk een lijn is waar ik mezelf op moet balanceren, waarin er heel erg wordt gekeken naar hoe ik eruit zie, hoe ik me daarin gedraag, maar bij mannen wordt dat niet gedaan.”

Op deze manier wordt de waarde van vrouwelijke raadsleden door mannelijke collega's geschat aan de hand van hoe zij eruit zien, een schoolvoorbeeld van objectificatie. Al deze uitingen gaan voorbij aan de inhoud en richten zich op de toegewezen onderdanigheid van het vrouw-zijn van het raadslid, wat delegitimerend werkt (Biroli, 2016; Krook, 2020). Heflick en Goldenburg (2009) toonden in een onderzoek naar de Amerikaanse verkiezingen in 2008 al aan dat dit soort opmerkingen een negatieve invloed hebben op de (her)verkiezbaarheid van vrouwelijke kandidaten.

Seksueel grensoverschrijdend gedrag

Seksueel grensoverschrijdend gedrag, zo blijkt uit de onderstaande ervaringen, tekent de sfeer op een werkplek en lijkt vooral voor vrouwen ingrijpend. Rachel kreeg bijvoorbeeld een ongemakkelijk gevoel op haar werk:

“In mijn periode waren onze wethouders, ook onze eigen wethouder, (...) veel mannen en onze eigen wethouder en die van de [partij] die waren... Hoe zal ik dat zeggen? Ja, alfamannetjes, zeg maar. (...) Bijvoorbeeld die andere wethouder, daar was ook een redelijk openbaar geheim dat hij nou... uiteindelijk heeft hij een relatie met een ambtenaar gekregen, maar hij had ook wel eens seks met medewerkers. Dus, zeg maar, ambtenaren van de gemeente. Dus, ja, dat was al een dingetje, maar hing altijd wel een beetje soort aftroeverige sfeer.”

Zeker in combinatie met opmerkingen over haar uiterlijk en het schertsend ‘baas’ noemen, ook door de wethouder in kwestie, zorgden voor onbehagen tijdens haar werk als raadslid.

Ook bij Nienke kwam speelde het onderwerp seksueel overschrijdend gedrag op een gegeven moment op:

“Ja, er was een situatie (...) die ging over seksueel overschrijdend gedrag. Op de werkvloer. En naar aanleiding daarvan was er iemand uitgenodigd die ons iets zou vertellen over, in ieder geval, grensoverschrijdend gedrag. En, dat was echt al die hele presentatie, dat ging gewoon helemaal nergens over. (...) Toen in één keer ging het erover, toen zei iemand van: ‘Ja, ik vind het vervelend als iemand geen goedmorgen terug zegt tegen mij, of wat dan ook,’ en toen zei iemand anders: ‘Ja, maar misschien wil ik wel geen goedmorgen zeggen, want misschien ben ik gewoon geen ochtendmens.’ En dat ging gewoon helemaal nergens over, want we hadden het over [seksueel grensoverschrijdend gedrag].”

Nienke’s frustratie kwam ook mede omdat ze door de ingewikkelde werkplek, waar politieke en persoonlijke belangen door elkaar lopen, niet de vinger op de zere plek kon leggen:

“Je kan natuurlijk niet een concreet geval benoemen daar in de raadszaal, want dan is het best wel makkelijk te herleiden, zoveel mensen zijn er niet [in de gemeenteraad]. Maar hierbij had

ik wel echt zoiets van: ‘Ja, wat zijn we hier aan het doen?’ Dus dan heb ik er ook toen wat van gezegd en die vrouw die schoot toen heel erg in de verdediging daartegen. Terwijl ik gewoon het idee had dat we het heel erg het probleem aan het ondermijnen waren met wat we daar aan het doen waren, terwijl juist het tegenovergestelde de bedoeling was. Want juist dagen daarna hoorde ik van collega’s van: ‘Ja, maar [seksueel overschrijdend gedrag] gebeurt hier toch helemaal niet?’ Dan denk ik van, ‘wat kan ik daar op gaan zeggen?’ Ik kan moeilijk gaan zeggen: ‘Nou, ik weet dat het wel gebeurt.’ Want dan is het heel erg makkelijk te herleiden. Plus, je gaat ook niet van iemand anders verder vertellen [wat hen is overkomen].”

Nienke verteld dat ze naar aanleiding hiervan heeft aangedrongen op onafhankelijke vertrouwenspersonen:

“Ik had er toen ook gelijk naar gevraagd en toen eerst zeiden ze: ‘Ja, je kan terecht bij de griffie.’ En, dat vond ik al super raar, want onze griffie is een man en de griffie staat ook veel te dicht op de situatie. Dus toen waren ze zo van: ‘je kan eventueel ook naar de burgemeester gaan.’ [Toen] dacht ik: ‘Ja, maar de burgemeester is ook nog lid van het college. (...) Maar nu hebben ze wel twee externe vertrouwenspersonen aangenomen, een man en een vrouw. (...) Dus dat is wel heel erg prettig. Maar ja, zoals ik al zei, dat is echt sinds het begin van dit jaar, want vorige raadsperiode waren ze er nog niet.”

Hoewel Nienke in een gemeenteraad werkt van een grote stad, hadden zij daar tot voor kort dus nog geen vertrouwenspersonen, en was er ook enige weerstand tegen het aanstellen daarvan. Hoewel dit niets hoeft te zeggen over andere gemeenten, kan men uit de vele verhalen opmaken dat in veel andere gemeenten ook geen onafhankelijk vertrouwenspersoon is, of dat het in ieder geval niet een gewoonte is die te benaderen.

Seksuele intimidatie

Eén van de geïnterviewde raadsleden, die in relatie tot deze ervaring anoniem blijft, geeft aan serieus seksueel geïntimideerd te zijn geweest. Zij zegt:

“Ik werd toen via de [partij] website gevonden door een of andere mafkees die mij uiteindelijk via [het bedrijf waar ik werkte] – en ook niet alleen mij, maar ook nog een

collega – mails ging sturen over dat hij zijn... Ja, die man was duidelijk geestelijk niet in orde, maar dat hij een PGB had waarmee die ook vrouwen mocht betalen voor seksuele handelingen (...), dus hij deed een oneerbaar voorstel, zeg maar. Als je erover nadenkt treurige bedoeling natuurlijk maar ik voelde me niet helemaal veilig erbij, dus ik heb wel aangifte gedaan. Omdat hij ook een keer refereerde naar dat hij wist waar wij vergaderden als bestuur. Toen dacht ik: ‘Ja, ik zie niet echt zitten dat als ik 's avonds om elf uur of twaalf uur uit een vergadering kom en dan staat daar ineens iemand in het donker op mij te wachten, of zo?’”

Dit laat zien hoe vergrootte zichtbaarheid door het beroep van raadslid onveilige situaties op het raadslid kan afroepen en kan zorgen voor een afname in bewegingsvrijheid en emotionele welgesteldheid.

Psychologisch geweld

De respondenten ervaren vaak dat ze worden overstemd en weggezet tijdens politieke discussies. Dit creëert een ongelijk speelveld in gesprekken, waarbij mannen vaak gebruikmaken van hun krachtigere stem of zelfs hun fysieke aanwezigheid om hun standpunten te laten gelden. Stemverheffing van mannelijke collega's kan intimiderend zijn en een gevoel van ongemak creëren. De raadsleden delen vergelijkbare ervaringen van stemverheffing en een gebrek aan gelijke behandeling tijdens discussies.

Bovendien worden vrouwelijke raadsleden geconfronteerd met hogere eisen en een gebrek aan geloofwaardigheid in politieke discussies. Hun woorden worden vaak twijfelachtig behandeld door collega's terwijl zij dat bij mannelijke mederaadsleden niet zien gebeuren. Deze patronen van buitensluiting worden ook geïllustreerd door bepaalde lichaamstaal en opmerkingen die bedoeld zijn om de deelname van vrouwelijke raadsleden te delegitimeren.

Al met al wijzen de gedeelde ervaringen van deze vrouwelijke raadsleden op een patroon van ongelijke behandeling, overstemming en buitensluiting in politieke gesprekken.

Overstemmen

Een redelijk algemene ervaring van vrouwelijke raadsleden is dat er over hen heen wordt gepraat. Dit kan intimiderend werken of voor ongemak zorgen omdat het zorgt voor een ongelijke situatie in het gesprek. Mannen maken hierbij vaak gebruik van het feit dat ze een krachtigere stem hebben, zo zegt Ilse: “Als een mannelijke collega zijn stem verheft- ja, daar kun je niet overheen komen, en dat is best wel onprettig”. En Milou: “Stemverheffing wordt heel vaak tegen me gedaan. (...) Maar dat hoor ik van meerdere vrouwelijke raadsleden bij mijn praatgroep met alle vrouwelijke raadsleden en de vrouwelijke wethouders binnen onze gemeente.”

Hannah duidt dat onprettige gevoel dat zij krijgt bij stemverheffingen als een gevoel van intimidatie:

“Nou, Ik denk dat er best wel eens voorkomt dat iemand intimiderend is en dat zijn dan vooral andere politici die heel intimiderend kunnen doen. En vaak heeft dat aan op dat moment wel invloed op mij. Maar kan ik het daarna ook wel een plek geven dus ik heb me niet een soort van in een constante, dat ik dat gevoel had, maar je moet het wel blijven proberen even de relativeren, of zo?”

Op de vraag of ze een voorbeeld kan geven van een intimiderende situatie vanuit andere politici, zegt Hannah:

“Er zijn wel collega's die dan hun stem verheffen als je het niet met ze eens bent. Gewoon in, na of tussen vergaderingen door, ofzo. En, dat is wat moeilijk om te navigeren omdat je dan dus niet echt per se gelijk behandeld voelt, maar vaak is dat ook wel gewoon een ding wat zij doen en stop ik dan gewoon een beetje met het gesprek.”

Marieke heeft voor haar werk vaker gesprekken met allerlei partijen, en ook zij voelt zich vaker genoodzaakt een gesprek af te kappen:

“[Laatst had ik] een gesprek waarbij ik tegenover drie mannen zat: een wethouder, oud wethouder, en een- nou ja, ze zaten allemaal hoog in de business en ze wisten echt wat ze deden en ik zat daar zo in mijn eentje tegenover en ze wilden ook niet stoppen met praten,

dus ze pushte me tot heel veel. Ja, daar heb je best wel wat gesprekstechnieken voor nodig om uit te komen. Dit gesprek had ik op het fractieplein gepland, aangezien, nou ja, daar lopen we best wel vaak mensen langs en ik probeer als ik weet dat het best wel een heftig gesprek kan worden (...) altijd ergens in publiek te plannen [waar] er een beetje reuring is. Op het stadhuis bijvoorbeeld. Maar soms komt dat ook niet uit en dan moet ik naar een locatie toe. Ja, dan weet je het nooit echt zeker. (...) Als het gaat over [lobbyisten], dat ze dan tegenover je komen zitten of helemaal dicht om je heen [gaan zitten] bekogelen met vragen. Dat gebeurt echt niet vaak, maar als het gebeurt, dan weet ik wel van: ‘Oké, nou, ik kan maar beter gewoon weggaan, want dit is geen gelijkwaardig gesprek.’”

Claire’s ervaring met overstemd worden in de raadzaal duidt er op dat er aan vrouwelijke raadsleden hogere eisen worden gesteld:

“Ik noemde een getal, en er werd gewoon door de raadsvergadering door iemand anders heen geschreeuwd dat ik dat gewoon had bedacht, kennelijk. (...) Dat is wel een ding, wat dus bij mij -- en ik merk ook bij [een ander jong vrouwelijk raadslid] -- vaker gebeurt en ik hoor dat ook wel van (...) andere vrouwen die ik ken die op jonge leeftijd politiek actief zijn. Maar je wordt gewoon minder snel op je woord geloofd en (...) je moet vaker laten zien wat je bronnen zijn.”

Bepaalde lichaamstaal en opmerkingen kunnen duidelijk bedoeld zijn om iemand uit te sluiten van de discussie of haar deelname te delegitimeren. Marieke werd tijdens een raadsvergadering in twijfel getrokken door een mederaadslid:

“Dit was denk ik een maand geleden nog dat ik in debat was en ik vertelde mijn verhaal en ik kreeg een interruptie van dat raadslid [waar ik vaker last van ervaar]. En, ik gaf mijn antwoord [op de interruptie] en tijdens dat antwoord zat hij te zuchten en rolde hij met zijn ogen. Daar kreeg ik echt van, ja, [hij vindt]dit gewoon een dom antwoord. Terwijl hij diagonaal tegenover me aan de hele andere kant van de zaal [zat] en ik hoorde hem gewoon praten, en dat heb ik wel vaker bij hem, [dat hij laat blijken] van: ‘Ja, ik vind het echt een dom antwoord.’” Ook roept hij tijdens haar antwoorden wel eens: “‘Dit klopt toch helemaal niet?’” Waarop Marieke reflecteert: “ [Maar] het was een politieke afweging, dus daar kan je heel veel over vinden, maar feitelijk kun je er niks op aanmerken. (...) Maar dat heb ik wel

vaker met hem dat hij niet aanneemt wat ik zeg. En dat is echt lastig, en het maakt dat ik ook niet echt toenadering naar hem wil gaan zoeken.”

Buitensluiting

Buitensluiting kan in veel van de ervaringen die de raadsleden delen gezien worden. Bepaalde seksistische en objectificerende uitspraken kunnen ook hierin resulteren.

Nienke kreeg recent ook met buitensluiting te maken op een subtielere manier:

“[Ik heb wel het idee] dat ik na een jaar wat meer in mijn rol gekomen ben, zeg maar. Aan het begin had ik wel heel erg het idee alsof ik een beetje net aan het doen was alsof ik raadslid was. En nu wat minder. Maar ik ja, ik merk wel van- bijvoorbeeld vorige week, toen ging ik met mijn collega – die is een wat oudere man – toen gingen wij in gesprek met iemand en toen merkte ik dat [diegene] heel erg op mijn [oudere, mannelijke] collega gericht was en toen kreeg ik wel een beetje een naar gevoel erbij dat ik iets had van: ‘ja, ik zit hier niet alleen maar bij voor de lol.’”

Ilse maakte iets vergelijkbaars mee waarbij zij in zekere mate genegeerd werd, maar nu kwam het van de hoogste collega:

“[Ik] merkte (...) bij mezelf altijd al wel [dat de burgemeester niet graag met me praat], maar toen dacht ik ja: ‘Ik vind jou zelf ook eigenlijk best wel een beetje saaie pief, dus ik kan ook niet zo heel veel met jou bespreken.’ Maar, ik had het er toevallig met andere jonge vrouwen over, later, en die zeiden dat zij dat precies hetzelfde hadden. En dat hij, ja, hij zoekt gewoon altijd een beetje die ‘popiejopie’ mannen op en daar gaat hij mee praten. En de rest die laat hij eigenlijk een beetje links liggen.” Ilse vervolgt met een voorbeeld: “Ken je dat, dat je met iemand in gesprek bent *face-to-face* en dat ze eigenlijk al over je schouder aan het kijken zijn naar iemand die belangrijker is of waar ze dan het volgende gesprek mee kunnen voeren. Ja, dat heeft hij heel erg.”

Intimidatie en bedreigingen van ‘buitenaf’

Respondenten zijn over het algemeen positief over hun ervaringen tijdens direct contact met inwoners. Deze waarderen hun aanwezigheid veelal en gesprekken zijn inhoudelijk. Wel heeft een enkele respondent negatieve ervaringen gehad met uitschelden tijdens campagnevoeren.

Rachel zegt hierover:

“Maar het campagnevoeren, dat zijn trouwens wel de momenten waarop je echt veel shit over je heen krijgt. Daar had ik ook echt wel om die reden altijd een hekel aan om dat groene jasje van [linkse landelijke partij] aan te trekken. (...) zeker in sommige wijken werkt dat echt als een rode lap mensen. (...) En soms gaat dat heel goed en soms niet, [dan] word je gewoon uitgescholden.” Deze krachttermen zijn altijd gericht op de groep en niet op een individu, zoals “kankercommunisten”. “Maar ja, dan ben je altijd wel met een groepje en ik moet zeggen, ik durf het ook wel aan om alleen te gaan, hoor. Ik heb ja, het is nou ook weer niet dat ik me totaal bedreigd heb gevoeld, maar ja. [De straat op gaan om campagne te voeren] voelt altijd wel als echt even een drempel over moeten van: ‘Nou, even schrap zetten, je weet niet precies wat er gaat komen.’”

Karina heeft ervaringen met een partijlid die op sociale media veel ongewenste berichten krijgt:

“Die heeft zich ingezet voor stilleruimtes en zij is laatst door een heel groot account helemaal zwart gemaakt en toen ging het echt uit schelden. ‘Kankerhoer,’ en dat soort dingen. ‘Nepmoslima,’ zoiets. Ja, en zij uit zich dan ook wat meer op Twitter en op sociale media. Ja, dus dat daar ben ik ook wel op een manier een beetje terughoudend in en ik probeer ook altijd na te denken over als ik iets op sociale media zet. Wat voor reacties krijg ik?”

Net zoals de seksuele intimidatie van buitenaf kunnen we in de bovenstaande citaten zien dat hoewel intimidaties en ongewenste benaderingen van buitenaf minder vaak voor lijken te komen, ze een ingrijpend effect kunnen hebben op de vrijheid van het raadslid om te spreken of te bewegen. Collignon en Rüdig (2020) hebben aangetoond dat dit ook in de aanloop naar

de Engelse verkiezingen in 2017 het geval was, en dat de vrijheidsbeperkingen die vrouwelijke politici ervoeren negatieve invloed hadden op het campagnevoeren.

Ongemakkelijke werkcultuur

Veel van de gedragingen die in de bovenstaande citaten aan bod komen lijken te wijten te zijn aan een door mannen gedomineerde werkcultuur waarin seksisme de scepter zwaait. In deze werkcultuur lijkt weinig rekening gehouden te worden met eventueel ongemak van vrouwelijke, maar ook mannelijke collega's.

Over stemverheffingen zegt Hannah bijvoorbeeld dat ze veel worden gebruikt, ook tussen mannen onderling:

“Ik denk dat dat wel vaker gebeurt, maar dat er best wel zo een cultuurtje is ontstaan waarbij je dat gewoon kan doen. En dat er dan misschien wel gewoon iemand tegenover gaat staan en dat je dan een beetje een soort ruzietje hebt en dat het dan wel weer oké is. En, ik hoop heel erg – tenminste, dat gevoel heb ik ook -- dat die cultuur langzaam verdwijnt, dus dat je een beetje zo die gevestigde orde hebt van mensen die dat normale manier vinden. (...) ook gewoon de manier waarop er met elkaar wordt omgegaan, is een beetje zo een soort haantjesstrijd soms. En, je ziet dat veel van de nieuwkomers daar niet zoveel aan hebben. (...) het nadeel is dat we best wel veel verloop hebben in [een grote stad in Gelderland], omdat het dus wordt gezien als een slangenkuil.”

Bepaald overstemmend gedrag van een mannelijke collega heeft ook invloed op Mariekes gedrag en uitspraken in de raadzaal; het maakt haar minder mondig:

“(...) en dat is wel jammer, want het ligt natuurlijk aan hoe ik reageer op zijn gedrag, maar in eerste instantie creëert hij zo'n omgeving die zorgt dat ik me daar niet prettig bij voel. En we hebben daar wel heel veel gesprekken over inderdaad. (...) Want er is ook een ander raadslid, [die] zo bedrukkend is, en dan hebben we het altijd over: ‘Ja, je moet hem aanspreken, je moet hun er eerlijk over benaderen.’ En ja, dat is ook zo maar het voelt toch een beetje alsof daar geen ruimte voor is.”

Karina ervaart ook ongemak, en creëerde ruimte waar ze gebrek aan had door zich aan te passen aan de competitieve werkcultuur:

“Het is de manier hoe met elkaar om wordt gegaan, als jij voornamelijk vijftigjarige mannen bij elkaar zet, wordt het altijd een redelijk conservatieve, tegen elkaar opboksende sfeer. Als je daar dan als jonge vrouw in komt, ja, ikzelf vond het geen fijne sfeer om in te zijn. Ik ben ook een stuk harder geworden in hoe ik ben naar andere mensen toe. Ik moet altijd zeg maar de politiek knop uitzetten, want je bent toch op een andere manier [aan het] communiceren met elkaar en dat maakt wel dat de manier hoe ik praat tegen mijn mederaadsleden- ik vind mezelf dan ook niet altijd aardig of leuk, maar ja. Ik zou het echt niet kunnen uitstaan als ik mezelf dan, zeg maar, in mijn dagelijks leven zou wil leren kennen. Maar dat leer je aan om mee te mogen doen. Anders dan val je naar buiten en dan word je altijd maar gezien als dat kleine meisje dat meedoet. Wat je natuurlijk niet wil, maar dat is wel wat [je moet doen].”

Ook Claire heeft geleerd zich aan te passen, en ook zij is daar niet al te blij mee:

“Ik heb nog nooit zo vaak over mezelf lopen opscheppen als ik heb gedaan sinds ik in de politiek zit. Ik vind het echt verschrikkelijk. Ik ben er van mezelf, helemaal niet van gediend. Maar ik moet wel, je moet doen, want anders (...) word je gewoon niet serieus genomen. Anders denken mensen dat je niks aan het doen bent, weet je. Ik heb mensen nog die lopen op te scheppen over dat ze drie mailtjes hebben gestuurd, en dan heb ik echt [iets van]: ‘Oké, Ik heb net vijf uur research gedaan over drie punten die ik heb gemaakt,’ maar je wordt niet serieus genomen als je dat dus niet heel erg benadrukt dat je dat hebt gedaan. En dat is denk ik wel inderdaad op dat haantjes gedrag. Ik ben er helemaal niet van. (...)Ik ben veel liever gewoon inhoudelijk bezig, maar ja, [bij] dat (...) inhoudelijke kan je alleen maar komen als mensen je serieus nemen, [en] dat kan alleen maar door het gedrag te vertonen wat zij ook [vertonen].”

Deze raadsleden ervaren dus een werksfeer die in meerdere of mindere mate als ongemakkelijk en/of onprettig wordt ervaren, maar voelen zich gedwongen hier tot op zekere hoogte in mee te gaan om hun werk goed te kunnen doen.

De werksfeer kan ook resulteren in bepaalde manieren van praten over vrouwen die omstanders ongemakkelijk maakt. Milou:

“Dan hoor ik opeens [mannelijke collega’s] praten over de eenentwintigjarige babysitter [op een seksualiserende manier], [daar] voel ik mij niet comfortabel bij, want dat zijn mannen die

twee keer mijn leeftijd zijn. (...) Als dat is hoe je over éérentwintigjarige praat, hoe praat je dan over mij als ik er niet bij ben?"

Het raadslid voelt zich dus oncomfortabel bij de objectificatie en seksualisering van een jonge vrouw en vermoed dat haar collega's hetzelfde bij haar doen, zeker aangezien deze haar vaker seksualiserend bejegend hebben in relatie tot haar uiterlijk.

Conclusie

Opvallend is dat het seksisme dat de raadsleden het meest aangrijpt uit de collegiale sferen komt. Zoals in de resultaten te zien is, zijn het vooral mederaadsleden, fractiemedewerkers, en andere nauwbetrokkenen waarover wordt begonnen wanneer wordt gevraagd naar ervaringen met seksisme, intimidatie, en seksueel overschrijdend gedrag. Op serieuze bedreigingen en intimidaties na, lijken de subtiele vormen van seksisme die op de werkplek aanwezig zijn aangrijpender voor de vrouwen in kwestie, en van een grotere invloed op hun werk als verkozen volksvertegenwoordiger. Thema's bij dit intern ongewenst of grensoverschrijdend gedrag zijn de objectificatie van vrouwen, stemverheffingen en delegitimerende opmerkingen of lichaamstaal. Veel raadsleden geven aan hun gedrag aan te passen aan een bepaalde werkcultuur, door bijvoorbeeld andere kleren te gaan dragen of gedrag te gaan vertonen dat zij liever niet zouden willen vertonen. Ook voelen sommige raadsleden, vooral de jongsten, zich door het gedrag van mannelijke collega's minder vrij om te spreken in de raadzaal, wat tekenend is voor de ernst van de zaak.

Intern politiek geweld: een blinde vlek?

Het lijkt erop dat de meeste wetenschappelijke literatuur over geweld tegen vrouwen in de politiek zich voornamelijk richt op externe bronnen van geweld, dus vanuit burgers. Zoals eerder benoemd, blijkt uit cijfers van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2020, 2022) dat 20% van de vrouwelijke politieke ambtsdragers met intern ongewenst gedrag te maken krijgen. De resultaten van dit onderzoek, waaruit blijkt dat het juist intern gedrag is waar jonge vrouwelijke raadsleden veruit de meeste moeilijkheden ervaren, kan men concluderen dat dit percentage voor de groep jonge vrouwelijke raadsleden vele malen hoger ligt.

Drie mogelijke verklaringen hiervoor zijn, onder anderen, dat de vrouwen in het onderzoek dingen als herhaaldelijk subtiel seksisme niet rapporteren als intern ongewenst gedrag, dat jonge vrouwen door hun leeftijd meer te maken krijgen met intern ongewenst gedrag, of dat de vraagstelling in het onderzoek niet genoeg rekening houdt met de omvang van het probleem. Het feit dat veel van de geïnterviewden aangeven dat zij hun gedrag aanpassen aan

de werkomgeving suggereert dat de zichtbaarheid van problematisch gedrag af kan nemen door gewenning, wat bijvoorbeeld kan resulteren in onderrapportage in onderzoeken als die van het Ministerie van Binnenlandse Zaken.

Onderzoek van Janssen et al. (2022) wees al eerder uit dat dit vrouwspecifieke, seksistische taalgebruik wijdverspreider is dan alleen binnen de politiek, en dat vrouwelijke professionals in Nederland hier in het algemeen veel te mee te maken krijgen. Het onderzoek van Janssen et al. (2022) en onderzoek van Van Veluwen (2021) toonden aan dat online benaderingen van vrouwen in machtsposities vaker seksueel van aard of gericht op uiterlijke kenmerken zijn. Vooral dit laatste is bij de onderzoeksgroep naar voren gekomen, maar ook deze Nederlandse onderzoeken richten zich voornamelijk op geweld van externe bronnen.

Bij buitenlandse wetenschappelijke literatuur over geweld tegen vrouwen in de politiek valt op dat een blinde vlek voor intern geweld vooral in de literatuur over westerse landen aanwezig is. Literatuur over niet-westerse landen lijkt zich vaker te richten op het interne geweld waar vrouwen in de politiek mee te maken krijgen. Redenen hiervoor zijn speculatief, maar het is mogelijk dat er bij westerse landen aan wordt genomen dat het democratisch systeem ontwikkeld genoeg is dat politieke ambtsdragers intern weinig problemen ervaren. Aan de andere kant zou in niet-westerse landen de focus meer op een minder ver ontwikkeld democratisch systeem kunnen liggen, waardoor meer onderzoek naar intern geweld wordt gedaan.

Zeker voor de Nederlandse democratie is het van belang dat er meer naar intern geweld wordt gekeken in onderzoek en beleid, aangezien dit onderzoek er dus op wijst dat jonge vrouwelijke gemeenteraadsleden vaker negatieve gevolgen ervaren van intern dan van extern geweld.

De resultaten en de literatuur

Mona Krook's (2020, 2022) classificatie van geweldsvormen in onder anderen psychologisch, seksueel, en semiotisch geweld is nuttig omdat de literatuur omtrent deze vormen van geweld toereikend is voor de analyse. Hoewel er geen harde scheidslijnen bestaan tussen deze vormen van geweld, helpt de classificatie om de processen die ten

grondslag liggen aan geweld, evenals de gevolgen ervan, te begrijpen. Zo helpt de lange sociologische traditie die via Bourdieu's (1998) symbolisch geweld in het begrip semiotisch geweld is uitgemond om online geweld als manier te zien om bestaande man-vrouw verhoudingen in stand te houden. De ervaringen van de vrouwen in dit onderzoek zijn een toevoeging aan de vele data die hierover over de hele wereld zijn verzameld. Ook biedt de manier van kijken die Krook (2020, 2022) hanteert een volledig beeld van geweld tegen vrouwen in de politiek, omdat de classificatie van geweld zich niet richt op slechts intern en extern geweld, maar voor de analyse beide bronnen van geweld geschikt is.

Zeker de kijk van Bufacchi en Gilson (2016) op geweld is erg nuttig gebleken voor het begrip van de gevolgen van intern politiek geweld. Zoals gezegd, zien zij geweld niet slechts als daad maar ook als een ervaring. Deze ervaring kan lang doorleven en ook overgedragen worden op anderen. In de resultaten zien we veel respondenten praten over seksisme, seksueel geweld, of intimidatie dat zij bij vrouwelijke collega's gezien hebben. Ondanks dat het hen niet direct is overkomen, blijkt het getuigen zijn van daden van geweld ook een nasleep te hebben en kan het bepalend zijn voor bijvoorbeeld een algemene werksfeer. Ook in relatie tot Krook's (2020) semiotisch geweld is deze kijk relevant, omdat vooral online semiotisch geweld op grote groepen overgedragen kunnen worden.

Hoewel veel andere literatuur zoals gezegd de nadruk legt op geweld van buitenaf, zijn veel van dezelfde soorten geweld binnen de organisatie van de gemeenteraden te vinden. Het gevoel dat veel respondenten hebben dat hun uitspraken anders worden beoordeeld dan die van mannelijke collega's wordt door wetenschappelijke literatuur ondersteund en woorden als "hysterisch" of "emotioneel" worden ook in andere politieke contexten gebruikt om politieke standpunten te delegitimeren (Carlin & Winfrey, 2009; Krook, 2017).

Zo wordt subtiel seksisme dus ook in en rondom de raadzaal gebruikt om politieke tegenstanders tegen te werken. In combinatie met de vele andere ervaringen met seksisme, waarbij raadsleden zich gekleineerd of buitengesloten voelen, en met seksueel overschrijdend gedrag, geven aan dat de gemeenteraad als werkplek niet uniek is. Dit soort problematiek is namelijk alomtegenwoordig op een breed scala aan werkplekken (Althoff, 2021; De Bruijn & Timmerman, 2020). Maar, de gemeenteraad is uiteraard wel een plek waar het nog onwenselijker is dat er een cultuur heerst waardoor een groep zich minder welkom of op zijn

gemak voelt, omdat er een democratische functie wordt vervuld waarin vrijheid van spreken en handelen gewaarborgd moet worden.

Genderspecifiek politiek geweld en wetgeving

In de wetenschappelijke discussie die Piscopo (2016) aanzwengelde stelde zij dat politiek geweld tegen vrouwen niet losstaat van politiek geweld in het algemeen. Krook en Sanín (2016) stelden daarentegen dat politiek geweld tegen vrouwen zich onderscheidt van ander politiek geweld omdat het vaak gericht is op het vrouw-zijn en niet de politieke standpunten an sich. Een overvloed aan wetenschappelijke literatuur bevestigt dat dat het geval is, en dit onderzoek toont aan dat vrouwspecifiek politiek geweld in Nederlandse gemeenteraden ook een rol speelt.

Piscopo (2016) beargumenteerd tevens dat de criminele wetgeving niet toereikend is en dat hier de grootste oorzaak ligt van geweld tegen vrouwen in de politiek. Dit onderzoek toont daarentegen aan dat veel van het geweld waar vrouwen mee te maken krijgen niet strafbaar te stellen zijn. Dit zijn namelijk uitspraken of handelingen die context afhankelijk zijn en/of door vele herhalingen opvallen, maar niet als feit an sich te vervolgen zullen zijn. Wetgeving om dingen als paternaliserende opmerkingen of overstemming strafbaar te stellen is niet realistisch, maar de gevolgen ervan voor jonge vrouwelijke raadsleden zijn wel degelijk voelbaar. Op basis van dit onderzoek is daarom te stellen dat criminele wetgeving allerm minst het beste middel om het probleem van *intern* geweld tegen vrouwen in de politiek aan te pakken.

Limitatie onderzoek en aanbevelingen verder onderzoek

De onderzoekspopulatie van dit onderzoek is niet erg groot. Hoewel de resultaten desondanks de hoofdconclusies bevestigen, zeker gezien de kwalitatieve aard van de data, zou een grotere en gevarieerdere onderzoekspopulatie wellicht nieuwe of completere inzichten bieden. In het huidige onderzoek zijn lang niet alle ethniciteiten, seksualiteiten, of gemeentes opgenomen, waardoor de resultaten niet geheel representatief zijn. Met een grotere dataset kan bijvoorbeeld worden vastgesteld of er grote verschillen zijn in ervaringen met seksisme tussen raadsleden in grote en kleine gemeentes. Vervolgonderzoek zou met meer middelen

een completere onderzoekspopulatie kunnen vinden en zo een representatievere dataset kunnen leveren.

Ook kan de betrouwbaarheid van kwalitatieve onderzoeksresultaten vanwege de subjectieve aard van de gegevensanalyse niet geheel gewaarborgd worden. Het ontbreken van strikte meetinstrumenten en standaardprocedures kan inconsistentie in de resultaten veroorzaken. Echter, door kwalitatieve data te combineren met semi-kwalitatieve data verkregen door bijvoorbeeld enquêtes en met kwantitatieve data, kan er nog betrouwbaarder onderzoek gepresenteerd worden.

Het uitvoeren van longitudinale studies kan inzicht bieden in de langetermijneffecten van seksisme en ander geweld op vrouwelijke raadsleden. Hierbij zouden onderzoekers bijvoorbeeld kunnen kijken naar ontwikkelingen in politieke betrokkenheid, carrièrekeuzes en mentale gezondheid. Door dit te vergelijken met mannelijke raadsleden kan waardevolle data ontstaan over de verschillen in uitdagingen tussen mannelijke en vrouwelijke raadsleden.

Het ontwikkelen en evalueren van interventies om seksisme en ander geweld in gemeenteraden aan te pakken, kan een belangrijke stap zijn in het creëren van een inclusievere en veiligere politieke omgeving. Het testen van trainingen, bewustwordingscampagnes en interne beleidsmaatregelen kan de effectiviteit van deze interventies meten. Aan de hand van zo een onderzoek zouden bepaalde maatregelen in meerdere of alle gemeenteraden kunnen worden genomen.

Zoals gezegd wijst dit onderzoek erop dat jonge vrouwelijke gemeenteraadsleden voornamelijk moeite ervaren met intern politiek geweld, en lijkt daar in zowel de Nederlandse media als de wetenschapswereld een blinde vlek voor te bestaan. Hoewel dit onderzoek erop wijst dat extern politiek geweld per incident ingrijpender kan zijn, en dit dus ook zeker niet genegeerd moet worden, moet intern geweld als serieuze dreiging voor de rol van vrouwen in de democratie worden gezien. Verder wetenschappelijk onderzoek is daarom nodig.

Aanbevelingen voor beleid

De gemeenteraad als werkplek moet voor iedereen een veilige plek zijn, omdat als dat niet zo is de democratische vrijheid van verkozen volksvertegenwoordigers in het geding komt. Dit onderzoek biedt een sterk signaal dat jonge vrouwen zich vaak in vrijheid beperkt voelen tijdens hun werk als gemeenteraadslid door seksisme, intimidatie, en seksueel overschrijdend gedrag. Er moeten daarom stappen worden genomen om de gemeenteraad als werkplek voor iedereen veiliger te maken. Het verplicht stellen van een onafhankelijk vertrouwenspersoon zou daarbij kunnen helpen, zoals de casus van Nienke, in wiens gemeenteraad seksueel overschrijdend gedrag voorkwam, laat zien. Verplichte trainingen omtrent onderwerpen als seksisme, intimidatie, buitensluiting, en (seksueel) overschrijdend gedrag zouden kunnen worden gegeven. Dat bewustwording kan helpen bevestigd ook Marieke, die een oudere mannelijke collega heeft die door zich te informeren naar seksisme zijn gedrag probeert aan te passen.

De kennis dat de interne professionele contacten van jonge vrouwelijke raadsleden bronnen van ongemak en beperkingen in de democratische vrijheid zijn is waardevol voor beleidsmakers omdat het beleidsmatig gemakkelijker aan te pakken is dan geweld van externe bronnen. De bovenstaande suggesties voor verder onderzoek kunnen daarom waardevol zijn in het informeren van nieuw beleid om de Nederlandse democratie inclusiever te maken.

Bibliografie

- Aleandri, G., & Russo, V. (2015). Autobiographical questionnaire and semi-structured interview: Comparing two instruments for educational research in difficult contexts. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 197, 514-524.
- Althoff, M. (2021). Naming and shaming seksueel geweld – #MeToo als politieke beweging? *Tijdschrift over Cultuur & Criminaliteit*, 11(3), 16-32.
- Ariftha, A., & Azhar, A. A. (2023). Symbolic Violence Against Women in Medan's Patriarchal Culture. *Jurnal Ilmiah Peuradeun*, 11(2), 709-728.
- Armstrong, E. A., Gleckman-Krut, M., & Johnson, L. (2018). Silence, power, and inequality: An intersectional approach to sexual violence. *Annual Review of Sociology*, 44, 99-122.
- Ballington, J. (2018). Turning the Tide on Violence against Women in Politics: How Are We Measuring Up? *Politics & Gender*, 14(4), 695-701.
- Bardall, G., Bjarnegård, E., & Piscopo, J. M. (2020). How is political violence gendered? Disentangling motives, forms, and impacts. *Political Studies*, 68(4), 916-935.
- Barker, K., & Jurasz, O. (2019). Online misogyny. *Journal of International Affairs*, 72(2), 95-114.
- Barratt, S. A. (2018). Reinforcing sexism and misogyny: Social media, symbolic violence and the construction of femininity-as-fail. *Journal of International Women's Studies*, 19(3), 16-31.
- Basile, K. C., D'Inverno, A. S., & Wang, J. (2020). National prevalence of sexual violence by a workplace-related perpetrator. *American Journal of Preventive Medicine*, 58(2), 216-223.
- Bhalotra, S., Clots-Figueras, I., & Iyer, L. (2018). Pathbreakers? Women's electoral success and future political participation. *The Economic Journal*, 128(613), 1844-1878.
- Biroli, F. (2016). Political violence against women in Brazil: expressions and definitions. *Revista Direito E Práxis*, 7(15), 557-589.
- Bjørge, T., Jupskås, A. R., Thomassen, G., & Strype, J. (2022). Patterns and Consequences of Threats Towards Politicians. *Perspectives on Terrorism*, 16(6), 100-119.
- Bosi, L., & Malthaner, S. (2015). Political violence. *The Oxford Handbook of Social Movements*, , 440-451.
- Brown, A., & Danaher, P. A. (2019). CHE principles: Facilitating authentic and dialogical semi-structured interviews in educational research. *International Journal of Research & Method in Education*, 42(1), 76-90.

- Bufacchi, V., & Gilson, J. (2016). The ripples of violence. *Feminist Review*, 112(1), 27-40.
- Carlin, D. B., & Winfrey, K. L. (2009). Have you come a long way, baby? Hillary Clinton, Sarah Palin, and sexism in 2008 campaign coverage. *Communication Studies*, 60(4), 326-343.
- Chandler, D. (2022). *Semiotics: the basics*. Routledge.
- Collignon, S., & Rüdiger, W. (2020). Harassment and intimidation of parliamentary candidates in the United Kingdom. *The Political Quarterly*, 91(2), 422-429.
- Cortina, L. M., & Areguin, M. A. (2021). Putting people down and pushing them out: Sexual harassment in the workplace. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 8, 285-309.
- Cregan, B., & Kelloway, E. K. (2021). Physical intimidation and bullying in the workplace. *Special Topics and Particular Occupations, Professions and Sectors*, , 33-53.
- Cundiff, J. L., Zawadzki, M. J., Danube, C. L., & Shields, S. A. (2014). Using experiential learning to increase the recognition of everyday sexism as harmful: The WAGES intervention. *Journal of Social Issues*, 70(4), 703-721.
- de Bruijn, J., & Timmerman, G. (2020). Ongewenste omgangsvormen in werkrelaties. *Tijdschrift Voor Genderstudies*, 23(3), 223-231.
- Dekker, H. (2021). Hij zei WAT??? Over seksueel grensoverschrijdend gedrag. *Professionaliteit in De Zorg: Reflecteren Op Je Professie*, 107-112.
- Dumon, M. (2019). Alledaags seksisme en islamofobie in Gent: Een situatietest. *Mens & Maatschappij*, 94(2), 177-204.
- Esposito, E., & Zollo, S. A. (2021). "How dare you call her a pig, I know several pigs who would be upset if they knew" A multimodal critical discursive approach to online misogyny against UK MPs on YouTube. *Journal of Language, Aggression and Conflict*, 9(1), 47-75.
- Fischer, T., & Vanderveen, G. (2021). Seksuele Straatintimidatie in Rotterdam 2016-202: Ervaringen, Aanpak en Ontwikkelingen.
- Fraser, B. (1998). Threatening revisited. *Forensic Linguistics*, 5, 159-173.
- Fuchs, T., & Schäfer, F. (2021). Normalizing misogyny: hate speech and verbal abuse of female politicians on Japanese Twitter. *Paper presented at the Japan Forum*, 33(4) 553-579.
- Galtung, J. (1990). Cultural violence. *Journal of Peace Research*, 27(3), 291-305.
- Glick, P., & Fiske, S. T. (2001). An ambivalent alliance: Hostile and benevolent sexism as complementary justifications for gender inequality. *American Psychologist*, 56(2), 109.

Gothreau, C. M., Alvarez, A. M., & Friesen, A. (2023). Objectified and Dehumanized: Does Objectification Impact Perceptions of Women Political Candidates? *Journal of Experimental Political Science*, 10(2), 174-187.

Grzyb, M. A. (2016). An explanation of honour-related killings of women in Europe through Bourdieu's concept of symbolic violence and masculine domination. *Current Sociology*, 64(7), 1036-1053.

Håkansson, S. (2021). Do women pay a higher price for power? Gender bias in political violence in Sweden. *The Journal of Politics*, 83(2), 515-531.

Haraldsson, A., & Wängnerud, L. (2019). The effect of media sexism on women's political ambition: evidence from a worldwide study. *Feminist Media Studies*, 19(4), 525-541.

Harrell, M. C., & Bradley, M. A. (2009). Data collection methods. Semi-structured interviews and focus groups. *RAND Corporation*. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA512853.pdf>

Heflick, N. A., & Goldenberg, J. L. (2009). Objectifying Sarah Palin: Evidence that objectification causes women to be perceived as less competent and less fully human. *Journal of Experimental Social Psychology*, 45(3), 598-601.

Holm, M. (2020). Violence against women in politics: emerging perspectives, new challenges. *European Journal of Politics and Gender*, 3(2), 295-297.

Jane, E. A. (2014). 'Back to the kitchen, cunt': Speaking the unspeakable about online misogyny. *Continuum*, 28(4), 558-570.

Janssen, J., Hogervorst, M., Denie, N., Slotboom, A., & Malsch, M. (2022). Het online platform als megafoon: Berichten op sociale media over vrouwelijke en mannelijke professionals. *Proces: Tijdschrift Voor Strafrechtpleging*, 2022(4), 196-212.

Klein Kranenburg, L., Doeschot, F. t., Bouwmeester, J., & Andringa, W. (2020). Bedreigingen en intimidaties van burgemeesters in relatie tot de bestuurlijke aanpak. *I&O Research*.

Kleinfeld, R. (2021). The rise of political violence in the United States. *Journal of Democracy*, 32(4), 160-176.

Kolthoff, E., Marijnissen, D., Smulders, I., De Winter, M., Molenschot, M., & van Ostaaijen, J. (2020). Bedreigingen en intimidaties tegen publieke ambtsdragers. *Hoge School Avans*.

Krook, M. L. (2017). Violence against women in politics. *Journal of Democracy*, 28(1), 74-88.

Krook, M. L. (2022). Semiotic Violence against Women: Theorizing Harms against Female Politicians. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 47(2), 371-397.

Krook, M. L., & Sanín, J. R. (2020). The cost of doing politics? Analyzing violence and harassment against female politicians. *Perspectives on Politics*, 18(3), 740-755.

Kuperberg, R. (2021). Incongruous and illegitimate: Antisemitic and Islamophobic semiotic violence against women in politics in the United Kingdom. *Journal of Language Aggression and Conflict*, 9(1), 100-126.

Lamontagne, C. (2010). Intimidation: a concept analysis. *Paper presented at the Nursing Forum*, 45(1) 54-65.

Leaper, C., & Van, S. R. (2008). Masculinity ideology, covert sexism, and perceived gender typicality in relation to young men's academic motivation and choices in college. *Psychology of Men & Masculinity*, 9(3), 139.

Lovenduski, J. (2014). The institutionalisation of sexism in politics. *Political Insight*, 5(2), 16-19.

Lumsden, K., & Morgan, H. (2017). Media framing of trolling and online abuse: silencing strategies, symbolic violence, and victim blaming. *Feminist Media Studies*, 17(6), 926-940.

Manne, K. (2017). *Down girl: The logic of misogyny*. Oxford University Press.

Marijnissen, D., & Kolthoff, E. (2020). De invloed van bedreigingen op de gemeentelijke besluitvorming. *Tijdschrift Voor Veiligheid*, 19(1), 51.

McIntosh, M. J., & Morse, J. M. (2015). Situating and constructing diversity in semi-structured interviews. *Global Qualitative Nursing Research*.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (z.d). Functioneren politieke ambtsdragers. rijksoverheid.nl. Opgehaald op 02-04-2023, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/politieke-ambtsdragers/functioneren-politieke-ambtsdragers>

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. (z.d.). Raadslid: politieke ambtsdrager in de gemeente. [politiekeambtsdragers.nl/](https://www.politiekeambtsdragers.nl/)
<https://www.politiekeambtsdragers.nl/bestuurslagen/gemeente/raadslid#:~:text=De%20gemeenteraad%20is%20het%20hoogste,de%20hoogte%20van%20de%20belastingen.>

NOS Nieuws. (2023). 'Aantal vrouwelijke politici kan stagneren door vrouwenhaat'. <https://nos.nl/collectie/13923/artikel/2466643-aantal-vrouwelijke-politici-kan-stagneren-door-vrouwenhaat>

Okin, S. M. (2013). *Women in western political thought*. Princeton University Press.

Parlementair Documentatie Centrum. (2022) De gemeenteraad: kweekvijver voor toekomstige Kamerleden. [parlement.nl](https://www.parlement.nl). Opgehaald 06-04-2023, van https://www.parlement.com/id/vlr1g2087xvo/nieuws/de_gemeenteraad_kweekvijver_voor

Piscopo, J. M. (2016). State capacity, criminal justice, and political rights. Rethinking violence against women in politics. *Política Y Gobierno*, 23(2), 437-458.

- Reilly, E. D., Rackley, K. R., & Awad, G. H. (2017). Perceptions of male and female STEM aptitude: The moderating effect of benevolent and hostile sexism. *Journal of Career Development*, 44(2), 159-173.
- Renaud, C. A., & Byers, E. S. (2005). Relationship between sexual violence and positive and negative cognitions of sexual dominance. *Sex Roles*, 53, 253-260.
- Richardson-Self, L. (2018). Woman-Hating: On misogyny, sexism, and hate speech. *Hypatia*, 33(2), 256-272.
- Sanín, J. R. (2018). The law and violence against women in politics. *Politics & Gender*, 14(4), 676-680.
- Sobieraj, S. (2018). Bitch, slut, skank, cunt: Patterned resistance to women's visibility in digital publics. *Information, Communication & Society*, 21(11), 1700-1714.
- Southern, R., & Harmer, E. (2019). Othering political women: Online misogyny, racism and ableism towards women in public life. *Online Othering: Exploring Digital Violence and Discrimination on the Web*, , 187-210.
- Swim, J. K., Mallett, R., & Stangor, C. (2004). Understanding subtle sexism: Detection and use of sexist language. *Sex Roles*, 51, 117-128.
- Ulloa, E., Guzman, M. L., Salazar, M., & Cala, C. (2016). Posttraumatic growth and sexual violence: A literature review. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 25(3), 286-304.
- Van Ooijen, S. (2014). Culturele diversiteit en framing van seksueel geweld. *Radboud Universiteit*. https://www.academia.edu/download/38762049/raffia_0114_svoojien.pdf
- van Veluwen, M. R. (2021). De invloed van haatberichten op sociale media op gemeenteraadsleden in Nederland. *Universiteit Utrecht*.
- Winstok, Z., & Sowan-Basheer, W. (2015). Does psychological violence contribute to partner violence research? A historical, conceptual and critical review. *Aggression and Violent Behavior*, 21, 5-16.

Bijlagen

Bijlage 1: Toestemmingsformulier

INFORMED CONSENT/TOESTEMMINGSFOMULIER

Naam van het onderzoeksproject	Scriptieonderzoek naar ervaringen van vrouwelijke gemeenteraadsleden met (verbaal) geweld
Doel van het onderzoek	Dit onderzoek wordt geleid door Davy Friesen. U bent van harte uitgenodigd om deel te nemen aan dit onderzoek. Het doel van dit onderzoek is om de ervaringen van vrouwelijke gemeenteraadsleden met (verbaal) geweld, waaronder seksisme, intimidatie en bedreigingen, en de mate of wijze waarin dit het werk als verkozen ambtsdrager beïnvloedt, in kaart te brengen.
Gang van zaken tijdens het onderzoek	<p>U neemt deel aan een interview waarin aan u vragen zullen worden gesteld over uw ervaringen met (verbaal) geweld en de invloed die dit heeft op uw werk. Een voorbeeld van een typische vraag die u zal worden gesteld: "Ervaart u wel eens negatieve gevolgen door opmerkingen op sociale media?"</p> <p>Voorafgaand aan het interview vullen alle deelnemers een korte vragenlijst in. Hierin staan vragen over leeftijd, etnische achtergrond, en partijlidmaatschap/politieke oriëntatie. Dit dient als achtergrondinformatie voor het interview. Vragen zullen gesteld worden aan de hand van een topiclijst, maar een afwijkend gesprek wordt gewaardeerd en gestimuleerd. Van het interview zal een audio-opname worden gemaakt, zodat het gesprek later ad-verbum (woord voor woord) kan worden uitgewerkt.</p> <p>Dit transcript wordt vervolgens gebruikt in het verdere onderzoek.</p>
Potentiële risico's en ongemakken	Er is potentieel enig ongemak verbonden aan uw deelname aan deze studie, vanwege de gevoelige aard van het onderwerp. U hoeft geen vragen te beantwoorden die u niet wilt beantwoorden. Uw deelname is vrijwillig en u kunt uw deelname op elk gewenst moment stoppen, ook nadat u deelgenomen hebt.
Vergoeding	<p>[Formulering te kiezen en aan te vullen door de onderzoeksleider]</p> <p>U ontvangt voor deelname aan dit onderzoek geen vergoeding . U draagt bij aan het verbreden van de wetenschappelijke kennis omtrent bedreigingen voor de positie van vrouwen in de politiek en in de democratie.</p>

Vertrouwelijkheid van gegevens	<p>Uw privacy is en blijft maximaal beschermd. Er wordt op geen enkele wijze vertrouwelijke informatie of persoonsgegevens van of over u naar buiten gebracht, waardoor iemand u zal kunnen herkennen. Alle verzamelde gegevens zoals audio-opnames, persoonsgegevens en transcripties worden opgeslagen in een vergrendeld digitaal systeem dat aan de strengste eisen van de universiteit voldoet.</p> <p>Voordat onze onderzoeksgegevens naar buiten gebracht worden, worden uw gegevens anoniem gemaakt: geanonimiseerd. Enkele eenvoudige voorbeelden hiervan:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uw naam wordt vervangen door anonieme, op zichzelf betekenisloze combinatie van getallen. - uw leeftijd zelf wordt niet verwerkt, maar in een categorie geplaatst. Bijvoorbeeld: leeftijd: tussen 18-25 jaar / tussen 25-35 jaar etc. - uw woonplaats wordt niet vermeld. De gemeente waarin u actief bent wordt genoemd in een opsomming van de gemeenten waar onderzoek is gedaan maar niet in verband gebracht met uw uitspraken of andere gegevens. <p>Bij de start van ons onderzoek krijgt uw naam direct een pseudoniem; uw naam wordt gepseudonimiseerd ofwel 'versleuteld'. Op deze manier kan wel worden onderzocht wat u in het gesprek aangeeft, maar weten derden (te lezen: professoren van de universiteit) niet van wie de gegevens komen. De onderzoeker is zelf verantwoordelijk voor dit pseudoniem en de sleutel en zal uw gegevens niet delen met anderen.</p> <p>De onderzoeksgegevens worden indien nodig (bijvoorbeeld voor een controle op wetenschappelijke integriteit) en alleen in anonieme vorm ter beschikking gesteld aan personen buiten de onderzoeksgroep; in dit geval aan een onderzoekscommissie van de Universiteit voor Humanistiek die hiertoe bevoegdheden heeft.</p>
---------------------------------------	---

Vrijwilligheid	<p>Deelname aan dit onderzoek is geheel vrijwillig. U kunt als deelnemer uw medewerking aan het onderzoek te allen tijde stoppen, of weigeren dat uw gegevens voor het onderzoek mogen worden gebruikt, zonder opgaa van redenen.</p> <p>Dit betekent dat als u voorafgaand aan het onderzoek besluit om af te zien van deelname aan dit onderzoek, dit op geen enkele wijze gevolgen voor u zal hebben. Tevens kunt u tot 14 dagen (bedenktijd) na het interview alsnog de toestemming intrekken die u hebt gegeven om gebruik te maken van uw gegevens.</p> <p>In deze gevallen zullen uw gegevens uit onze bestanden worden verwijderd en vernietigd. Het stopzetten van deelname heeft geen nadelige gevolgen voor u.</p> <p>Als u tijdens het onderzoek, na de bedenktijd van 14 werkdagen, besluit om uw medewerking te staken, zal dat eveneens op geen enkele wijze gevolgen voor u hebben. Echter: de gegevens die u hebt verstrekt tot aan het moment waarop uw deelname stopt, zullen in het onderzoek gebruikt worden, inclusief de bescherming van uw privacy zoals hierboven beschreven. Er worden uiteraard geen nieuwe gegevens verzameld of gebruikt.</p> <p>Als u besluit om te stoppen met deelname aan het onderzoek, of als u vragen of klachten heeft, of uw bezorgdheid kenbaar wilt maken, of een vorm van schade of ongemak vanwege het onderzoek, neemt u dan aub contact op met de onderzoeker:</p> <p>Davy Friesen</p> <p>Email: davy.friesen@uvh.nl</p> <p>Tel: 06 31221204</p>
-----------------------	---

<p>Toestemmings- verklaring</p>	<p>Met uw ondertekening van dit document geeft aan dat u goed bent geïnformeerd over het onderzoek, de manier waarop de onderzoeksgegevens worden verzameld, gebruikt en behandeld en welke eventuele risico's u zou kunnen lopen door te participeren in dit onderzoek</p> <p>Indien u vragen had, geeft u bij ondertekening aan dat u deze vragen heeft kunnen stellen en dat deze vragen helder en duidelijk zijn beantwoord. U geeft aan dat u vrijwillig akkoord gaat met uw deelname aan dit onderzoek. U ontvangt een kopie van dit ondertekende toestemmingsformulier.</p> <p>Ik ga akkoord met deelname aan een onderzoeksproject geleid door Davy Friesen. Het doel van dit document is om de voorwaarden van mijn deelname aan het project vast te leggen.</p> <p>1. Ik kreeg voldoende informatie over dit onderzoeksproject. Het doel van mijn deelname als een geïnterviewde in dit project is voor mij helder uitgelegd en ik weet wat dit voor mij betekent.</p> <p>2. Mijn deelname als geïnterviewde in dit project is vrijwillig. Er is geen expliciete of impliciete dwang voor mij om aan dit onderzoek deel te nemen.</p> <p>3. Mijn deelname houdt in dat ik word geïnterviewd door een onderzoeker van de Universiteit voor Humanistiek. Het interview zal ongeveer 60 minuten duren. Ik geef de onderzoeker toestemming om tijdens het interview geluidsopnames te maken en schriftelijke notities te nemen. Het is mij duidelijk dat, als ik toch bezwaar heb met een of meer punten zoals hierboven benoemd, ik op elk moment mijn deelname, zonder opgaaf van reden, kan stoppen.</p>	
	<p>4. Ik heb het recht om vragen niet te beantwoorden. Als ik me tijdens het interview ongemakkelijk voel, heb ik het recht om mijn deelname aan het interview te stoppen.</p> <p>5. Ik heb van de onderzoeker de uitdrukkelijke garantie gekregen dat de onderzoeker er zorg voor draagt dat ik niet ben te identificeren in door het onderzoek naar buiten gebrachte gegevens, rapporten of artikelen. Mijn privacy is gewaarborgd als deelnemer aan dit onderzoek.</p> <p>6. Ik heb de garantie gekregen dat dit onderzoeksproject is beoordeeld en goedgekeurd door de Ethische Toetsings Commissie (ETC) van de Universiteit voor Humanistiek. Voor bezwaren met betrekking tot de opzet en of uitvoering van het onderzoek kan ik me wenden tot de ETC van de Universiteit voor Humanistiek via het emailadres ETC@uvh.nl.</p>	
<p>Handtekening en datum</p>	<p>Naam Deelnemer</p>	<p>Naam Onderzoeksleider</p>

	Handtekening	Handtekening
	Datum	Datum

Bijlage 2: Topiclijst interviews

Topiclijst

Wat is uw naam?
Waar komt u vandaan?
Hoe en waarom bent u in de politiek terecht gekomen?
Speelt uw vrouw-zijn een rol in uw politiek handelen? Zo ja, op wat voor manier?
Op welke prestatie of gebeurtenis bent u echt trots?
Welke frustraties loopt u tegenaan?
Raadzaal
Hoe ervaart u de raadzaal als werkplek?
Voelt u zich er serieus genomen?
Denkt u wel eens: dit zouden ze nooit gezegd of gedaan hebben als ik een man was?
Wat was de laatste keer dat dit gebeurde?
Wat deed u toen/ heb je manieren gevonden om daarmee om te gaan?
Hoe kijkt u daarop terug?
Heeft u ervaringen gehad met andere vormen van verbaal geweld in de raadzaal? (intimidatie, bedreiging) Zo ja, welke?
Hebben de voorgaande incidenten invloed op de uitingen die u doet in de raadzaal? Zo ja, hoe?
Media en publiciteit
Wat was uw laatste contact met nieuwsmedia? Hoe ging dat? Wat was de reden voor dat contact? En eventueel ook de keer daarvoor?
Op welke manier maakt u gebruik van sociale media voor uw werk als raadslid?
Heeft uw ervaringen met (verbaal) geweld in media?
Hebben seksisme en andere vormen van (verbaal) geweld invloed op uw uitingen in nieuwsmedia?
... En op sociale media?

Contact burgers/samenleving

Wat was de laatste keer dat u direct contact had met burgers voor uw werk? Welk moment in contact met burgers is blijven hangen, en waarom?

Heeft uw wel een te maken gehad met seksime of andere vormen van (verbaal) geweld bij direct contact met met burgers/inwoners?

Hebben uw ervaringen met seksime of andere vormen van (verbaal) geweld invloed op uw contact met burgers/inwoners?

... En op bijvoorbeeld werkbezoeken?

Collega's en ambtelijke ondersteuning

Heeft uw wel een te maken gehad met seksime of andere vormen van (verbaal) geweld bij direct contact met collega's en ambtelijke ondersteuning?

Hebben uw ervaringen met seksime of andere vormen van (verbaal) geweld invloed op uw contact met collega's en ambtelijke ondersteuning?

Afronding

Zou u uw dochter aanraden de politiek in te gaan? Waarom wel/niet?
Zou u uw zoon dit aanraden? Waarom wel/niet?

Is er iets dat u belangrijk vindt om te delen waarnaar ik niet heb gevraagd?

Is er nog iets anders dat u graag zou willen zeggen?

Is er iets dat u mij wil vragen?